

Tanulmányok az ember eredetének történetéből.

I.

Szaktudományaink fejlődése felölelé mindazt, mi a művelődés óriási előhaladásában az embert közvetlenül vagy közvetve érintheti; s az ezerfelé elágazó kutatások, a bölcselem, a vallástanok, történelem, földtan, régészet sat. oly óriás anyagát rakta le a tudományok halmazának, hogy az ember szellemi élet világának fensőbbségében mint egy kétkedve mondja: mi van még hátra, mit kell még az ész fürkésző lángjával megvilágítani, hogy a múlt, jelen és jövő uralma az embert szellemének isteni eredetéhez közelebb vigye, s énjének öntudata által mintegy magát istenítse.

Semmi sem hiányzik csak az örök élet felel a hivalgó büszkeség.

Ez is meg van, mert a halál csak puszta fogalom, a szerves élet feloszlása; a szerves világ természeti törvény szerint helyt foglal a lét küzdterén, az alak és anyag változás örök életében, s az idő végtelenségének fogalma szerint: a vég az eredetben van.

Ez a szellemi haladás minden korszakának tulajdonsága, s valóban nem csoda, ha az emberi ész, annyi évezredes uralmának hódító harcza közben, a természet külső és belső világának titkaiba hatolva ismereteinek tömkelegéből csak önmagát, az embert feledte el.

Az emberi lét, eredet, annak első lénygtani fellépése, működésének első csiráján messzetúl vesz el a lezajlott év ezredek ködös homályában; s az antropológia korára nézve e még fiatal tanulmány, a század és ezred éves emberi tudományok legmostohább gyermeke volt, pedig ha valami, akkor az ember eredetének ismerete az, mi az ész, a szellem világ, legméltóbb tárgyának kellene lenni, a művelődés történelmében. Ám de ki tehet róla, ha az idő meg nem határozható végtelenében alig néhány percznyi letűnt távolságból ismerjük csak történelmünket; ki tehet róla, ha alig két ezer év előtt olvasta csak a tudvágyó görög az egyiptomi templom eme feliratát: »ember ismerd meg önmagadat,“ s végre ki tehet róla, ha az ember élet eredetének történetét meg nem írták vagy meg nem örökítették azok, kik mint ilyenek első lénygtani fellépésükkel az úgy nevezett állatiságból kiléptek.

A válasz magában a kérdésben rejlik. Mit ér az a hat vagy hét ezer éves maradvány mi az emberi művelődés jellegét viseli magán, ez a múlhatlan mulandóságnak csak tegnapja; hiszen már a művelődés egy bizonyos időszak fogalma, mely a míveletlenséget megelőzőleg feltételezi; s ha non datur saltus in natura, a mint úgy kell hogy legyen, mily időköznek kellett elmúlnia míg az ember képes lett énjének öntudatára ébredni, és szellemi életének kinyomatát, művelődésének első fokán az anyag és alakban előállítani.

Hány ezer embernek jutott azóta eszébe azon mély értelmű felirata az említett egyiptomi templomnak, hányan látták helyszínén a pyramisok csoda műveit? régóta romba dűlt a templom, lebukott a világalom trónjáról Babylon, Ninive, Perzopolis; elveszté világhírű pompáját és fényét Athen, Byzancz, Róma, s csak az írott és faragott emlékek csodás világánál bámulja a jelenkor a letűnt nagyságot, s kézzel foghatja mívelődésének emlék maradványait, mit az év ezredek romboló szárnya elsöpörni nem bírt, s »memento mori« jó lett az emberi ész és szellem törekvéseinek; mert még ma is talánya vagyunk önmagunknak, eredetünknek, s eredetünk rejtélye önmagunknak.

A jelen kor tudományos míveltségének alapja, kiindulási és végpontjául kutatásaira nézve az embert, s annak eredetét tűzvén ki, alig negyven ötven éve, oly áramlatba terelte szellemi tevékenységét, mely által az emberhez legméltóbb tudomány, vizsga őrszemének legnemesebb foglalkozása: az emberisme megalapítva lőn. Ez a jelen korszak legérdekesebb, legszebb tanulmánya; bár ha egyáltalán nem állítható, hogy ezen kérdéssel már elmúlt és régen letűnt századok is nem foglalkoztak volna; sőt mondhatni hogy az emberi nem eredetének kérdése, majd nem oly régi mint a mióta az ember a gondolkodásnak tudatával bír; mert az ismeretes ókori összes hitregék mindannyiában nyomára akadunk a föld és az ember teremtésének meséjére; csak hogy az ember eredetének kutatása mint tudomány nem ápolgatott annyira mint azt a többi sorában méltán megérdemelte volna egy részt, más részt azonban épen azon körülmény a melynél fogva a világ, és az ember teremtésének mythikája a vallási vélelmekkel összefolyt s későbbben épenséggel nem is érinthető hittani alap elvé vált, az által a tudományos kutatások legyőzhetlen akadályokba ütköztek, különösen a hierarchikus suprematiában gazdag századokban ezen vallástani hagyományok ellen vétkezni életveszélylyel járt.

Jelen munkálatom szintén egy morzsányi járulék az ember eredetének történelméhez, a mennyiben fáradságos kutatásaim eredményeül oly tényeket és emlék maradványokat vagyok szerencsés bemutatni, melyek általánosan de különösen is hazánkra nézve az antropológia szempontjából kettős érdekléssel bírhatnak. Megelőzőleg azonban kutatásaim és vizsgálataim eredményének előadását szükségesnek vélem némi tájékozás és állításaim indokolásául, az ember eredetének történelmére vonatkozó s előttem ismeretes eredményeket dióhéjba foglalva összeállítani; miután így sem lesz nehéz saját tapasztalataimat és vizsgálódásomat, az ebből okszerűen levonható következtetésekkel együtt helyenként bele szőni, s azt kikerekíteni.

* * *

A természeti tudományoknak komoly tanulmányozása épenséggel nem tartozott még a XVI. század kiváló jelenségei közé, sőt ha tekintetbe vesszük azon, akkor általános elfogadott és dívott állítást, miszerint: a szerves élet kövületei és fossil maradványai a természet játékanak tekintendők, az ókor műveltségéhez viszonyítva valóságos hátralepést mutat; mert már Ovid metamorphosisainak XV. 262 helyén mondja, »a mi ezelőtt szilárd talaj volt, tengerré lett, s a tengerek hullámaiból emelkedett ki ismét a szárazföld, a miért most távol a tengerek partjától csillámló kagylók találhatók.«

Bár a XVI. század tudós férfiai kellő méltánnyal figyelték a néha imitt-amott talált állat- és növényvilág kövületeit, s gyakran a reá következő század roppant quart és folió munkákkal gazdagítá az irodalmat, ez azonban eredményében a kíváncsalmakat nem

elégíthetné ki, nem, már csak azért sem mert: a tudomány ebbeli haladását a természet játékaának keresztelt kövületi tünetemények jó előre meggátolták. Ovidnak fent említett találó megjegyzését a classicus autorokkal foglalkozó középkori tudományos világ régen a feledés fátyolával borította le, s nem található tudományos munkálatai között csak egy mű is, a miből kimagyarázhatni lehetne, miszerint tudatával bírtak volna annak, hogy a föld egy rég letűnt szerves élet maradványait őrzi lassú átalakulásának titkos rétegei között.

Előre látható volt azonban, hogy a véletlen ez irányban is elősegíti, ha mindjárt álnézetek alapján is a tudományos művelődést, s nem maradhatott el, hogy alkalmilag a jelen állatvilágból réges-régen kiveszett őszállatok csontjaira ne bukkanjanak, a mint az, meg is történt. De nélkülözvén a földalakulási elméleteket, nélkülözvén azon természeti viszonyok ismeretét, melyek által a szerves és szervetlen élet közötti lét feltételnek egymásrai hatása és előzményes előkészülete nélkül sem a tenyészet, sem pedig az anyag működő létezése fel nem tehető: a talált őslények csontjainak magyarázatával igen könnyen elbántak, s azt óriások csontjainak keresztelték. 1577. évben történt, hogy Reiden mellett Schweiczbán a luczerni cantonban egy ősz állat csontjára akadtak, s Bazelenben az akkori hírneves orvos Plater Felix bízott meg a csontok megvizsgálásával, s nem késett azt 5.12 méternyi óriásnak tulajdonítani. Ezen óriás vadember daczára minden észszerű ellenzésnek mai napig is a canton czimerében díszleg.

Valencziában egy véletlenül talált mammuth zápfog szent Kristóf reliquiájaként tiszteltetett; sőt ilyen ősz állat szárcsontját egyházi körmenetek alkalmával körülhordozták az ajtatos nép buzgalmanak emelésére, és hogy az említett szent karjának hitt csont darab által a szárazságban szenvedt mezőre esőt idézzenek elő. Több hasonló adattal bír még a tizenhatodik és tizenhetedik század, mit azonban itt előszámlálni fölöslegesnek tartom.

Hasonló leletek majd mindenütt hasonló eredményt szültek, természetesen a nép képzelődési erejének fokához mérve, a képzeleti óriások és más lények szüleményeként. Ily leletek nyomán keletkezett valószínűleg mint azt Unger tanár okszerűen bizonyítgatá, a klagenfurti kúton levő sárkány fogalmazványa, minek egy felfedezett rhinoceros koponyája szolgált előmintául, a nép ábrándos képzelmében. Siberia lakói az ott gyakran található mammuthok és rhinocerosok csontjait egy óriás madár maradványának tartják mely ősidőkben országukat elpusztítja; ilyen eredetű lehet a görögök griffje, s az arab mesékből ismeretes »Rok« is. A chinaiak szereplő sárkánya hasonló fossil csontok leleteivel van összefüggésben, miután egy a Hoang-hó folyó által keresztül metszett hegysorozatban mit a sárkány kapujának neveznek temérdek ősvilági csontokat találtak. Az óriás fogalom keletkezésének történetében a mexicóiaknak ily leletek szolgáltak alapul, mint Diaz Bernál elbeszéli. Midőn a spanyolok Mexicóban kikötöttek, gyakran említék a ben-szülöttek az óriások roppant nagyságát s bebizonyítandók mondásukat, ilyen ősvilági állatok csont maradványait hozták elébök. Ugyan ilyen az északamerikai indiánok óriási mondakörének keletkezése. A délamerikai Pampas birtok ily kihalt őszállatoknak való-ságos sírja. Egyébiránt már az ókorban is bukkantak hasonló leletek nyomára, miből természetesen szintén az óriás fogalom vált ki. Így például »Joppe«-ból Marcus Scaurus Rómába hozta azon szörnyeteg csontját, a mely Andromédát felfalta. Eléggé ismeretes az Anteus sírjának Mauritániában történt felfedezése. Mennyire haladt az ember eredetének kutatása és tanulmányozása még csak a múlt század derekán is, annak tanúságát adja a 1732 évben a híres Scheuchzer-féle fametszet, mit a tudományos és kíváncsi közönség elé tárt fejtörés és gondolkozás végett az említett tudós. Ez egy csontvázat ábrázol, mit az oenin-

geni felső miocen réteghez tartozó márga mészben találtak, s azt Scheuchzer a vízözönbe fúlt emberi csontváznak keresztelte. Gessner J. ugyan a kővületen fölismerte, hogy az nem emberi csontváz, de azt biztosan meghatározni még ő is képtelen volt. Cuviernek lett fentartva azt meghatározni, s egyáltalában a paleonthológiát a tudományok azon színvonalára emelni, a hol az a földtan és vegytannal kezét fogva, maig oly hatalmas lendületet adott az ember eredetének tanulmányozására; s daczára a vallási hagyományok iránti elfogultságnak, daczára a mozaikus könyvek történelmi feljegyzéseinek, sikerült az akadályokat legyőzni, mik a hagyományok alapján a papi szószékről gördültek a komoly tanulmányozás elé, minélfogva maga a tudomány is kihatásában természetszerűleg kellett hogy hátra maradjon.

A múlt században már azonban, több figyelmet fordítottak a föld rétegeiben talált, s régen kihalt szerves világ maradványaira, mi közben emberi csont maradványokra és emberi kéz által készült tárgyakra, szerszámokra akadtak; minek anyaga és tökéletlensége okvetlenül egy ős régen elmúlt idősakra utalta a vizsgálókat, és akként inogni kezdett a történelem és hagyományokhoz kötött nézet az ember létezése korát illetőleg; s azon kérdés: vajjon az ember a kihalt ős emlős állatokkal együtt élt e vagy nem? a múlt században is foglalkoztatta a természetvizsgálókat és theologusokat. Elég bámulatosan ezen kérdésnek egy theologus adta a főlkést. 1774-ik évben Esper nevezetű evangélikus lelkész a fossil csontokról hírneves Geilenreuthi barlang egyik félre eső ágában, vegyesen a barlangi medve és más régen kihalt emlősök maradványai között emberi csontokat talált, sőt ezt megelőzőleg hatvan évvel 1715-ik évben egy Kemp nevű angol London tájékán elefánt agyar mellett kőből készült harci szekerczét fedezett fel. 1797. évben Jahn Frere a suffolki grófságban Hoxne vidékén negyedleges alakulásban, rég kihalt emlősök csontjai között szintén kő eszközöket talált, s Esper már akkor egész passivitással kimondá, hogy azon szerszámok és az ember, ki azokat készítette élt mielőtt azon réteg alakult a mely eltemette.

Rozenberg leipezigi tanár 1796 ik évben ismételve figyelmezteté a tudós világot ezen leletek rendkívüli fontosságára, azonban egy részt, épen a leletek elszigeteltsége, s más részt az őslénytan hiánya akadályozá a megtalált fonálszálnak végét kézbe venni, s meg kellett előbb alapítani azon tudományt, melynek legelső és legfőbb tényezője csakugyan Cuvier lett. Tudományos életpályájának feladatául tűzte ki a rég kihalt ősemmlősök csontmaradványait. A francia szabadság IV. évének Pluvieuse 1-én tartá a francia nemzeti intézet első nyilvános ülésében felolvasását a kihalt ősemmlősök a fossil elefántok fajairól. Ezzel kezdődött az őslénytan új aerája. Sokkal ismertebb Cuviernek hatalmas lángesze, mintsem hogy működésének eredményeit itt egyenkint, vagy csak általánosan előszámlálnom kellene.

A tudományos világban megkezdődött a fossil ember létezése fölötti harcz, mely ha bár nem is volt ment egyes, nagy szellemű egyének téves állításaitól, azon harcz eredményére nézve csak jótékony hatást gyakorolt, mert a meggyőző indokok legfőbb tanúbizonyságának keresése, a fossil ember csontok, minden irányban történt kutatásait mozditotta elő.

1791-ik évben, midőn a megkövült emberi maradványok létezése feletti vita az egész tudós világ figyelmét felkeltötte Blumenbach a meggyőződés egész hevével állította: ha találhatók fossil elefánt és más ősemmlősök fossil csontjai mért ne legyenek találhatók az emberé is, megjegyezvén, miszerint azt ne véljék az Ammonitek, Belemnitek, Trylobitok

sat. maradványai között felderíteni. Elméletének tüzes ellenzőjére talált tudós barátja Camper személyében. Ellenben Haller physiologiájában említést tesz egy Thuringiában talált emberi homlokcsontról, mit ugyanazon helyen derítették fel, hol előbb és utóbb is sok kihalt ősemlős csontjai fedeztetek fel. Sömmerig a híres anatom 1794. évben némileg Blumenbach elméletéhez csatlakozott, azt mondván: »mostanig még nem találtak fossil ember csontokat.« Delue minden lehetőségét kizárta a fossil embernek, s praeadamitikus létezésről hallani sem akart; de la Metherie azonban nyomról-nyomra bizonyítja téves alapokon nyugvó nézetét, feltevén, hogy ha nem is találatnák fossil ember csont, az emberlétezését okvetlenül feltételezi az ősemlősök csontjai között talált, s az emberi kéz jellegét magán viselő kő eszközök. A tudományos viták ezen kérdését ily állapotban találta Cuvier, midőn 1810. évben a fossil ember létezését egyenesen tagadásba vette.

A nagy mester ítélet szava azonban igen egyenlőtlenül hatott a feltett kérdés eldöntésére nézve, miután az ellentétes nézetek tábora is, hatalmas elmékkel lépett a küzd homokra elmélete védelmére; s a megindult harc mind két részen tetemes számú viadokat nevelt. Így az éles elméjű de la Matherie még 1810. évben ellentmondott Cuviernek s a jelen század elején különösen Némethon időszaki irodalmában a »Morgenblatt,« »Der Freimüthige,« Zeitung für die elegante Welt,« »Braunschweigisches Magazin,« »Allgemeiner Anzeiger,« »Zeitung für die Jugend« gyakori értekezés anyagául szolgált a fossil ember kérdése fölötti vita. Ezenkívül Ballenstadt, »Urwelt« című munkája. 1818. évig két kiadást ért. Hírneves nagy munkájának második kiadásakor 1821. évben is állítja még hogy nincs fossil emberi csont, mert ha volna az épen oly épségben lenne található, mint a kihalt őszállatoké.

Mennyire elfogult lehet az ember kedvencz állítmányai iránt, ha mindjárt nézeteinek téves alapját saját belsejében bevallja is, annak példáját a lángeszű Cuvier is nem egy ízben szolgáltatta. Mert nemcsak hogy létezhetett, de már akkor is fedeztetek fel fossil ember csontok, de az egyszer kimondott véleményhez ragaszkodó előítélet nem engedé Cuviernek álláspontját elhagyni; nem, mert tévedésének beismerésére nem bírt önerővel, miután méltán megérdemelt nagy híré tudományán ezáltal csorbát ejteni vélt, s félt lángeszének nimbusát, a botlás bevallása által elhomályosítani. Meg nem engedé a kézzel fogható tanújelek bizonylatait, mik különböző helyekről bizonyíták a fossil ember létezését. A Spallanzoni által Cerigo szigetén felderített ember csontokat Cuvier maga vizsgálván meg Páviában, ama híres kutató állításának ellenében, azokat nem embertől, de állatoktól eredetteknek nyilvánítja. A kannstađti állkapocs töredékre ellenveté, hogy a lelet alkalmával nem elég elővigyázattal voltak a találók, hogy annak geologiai régisége kétségtelen lehessen. A nyugodt indiai Quadeloupe szigeteken találtakat, miután azok mézsrétegben fordultak elő jelenkoriaknak keresztelé.

A mester e részben is követőkre talált. Schlottheim a reussi grófságban Kösstricz mellett talált csontok valódiságát szintén kétségbe vonta; a ki különben 1820—1824. évben Thuringenben Gera mellett az ottani gipsz kőbányában maga is oly felfedezéseket tett, mik kényszeríték őt az embernek az ősemlősökkel egykorúságát beismerni.

Egyébiránt a korszelleme felidézte kérdés sokkal terjedtebb lett, mintsem hogy az, daczára a tagadásnak, a kutatást előbbre ne segítette volna, annál is inkább mert a positiv tények szaporodása mindinkább kényszeríté a fossil embert tagadókat állításaikkal együtt gyöngíteni, s kénytelen kellett lenni bevallani érvelésük tarthatlanságát. S Cuvier még 1821. évben tagadta az embernek fossil létezhetését, d'Hombres Firmas által Gard

megyében a Durfort barlangban stalagmit kéreg alatt talált emberi csont maradványok kényszer helyzetbe hozta Cuviert és követőit, különösen midőn Blainville felszólítja őket, hogy nyomatékosabban indokolják ezen lelet után ama lehetetlenséget a mely szerint az ember a kihalt ősemlősökkel együtt nem élhetett. S ime a visszautasíthatlan tények ellenében Cuvier 1825. évben kiadott munkájában »a földgömb forradalmairól, saját szavaival előbbi mondatát akként magyarázza: „Én nem akarom abból azt következtetni, hogy az ember a föld utolsó forradalma előtt épenséggel nem létezhetett. Lehet, hogy egy némely igen csekély kiterjedésű tájékon lakott, a honnan földünket ama rémítő esemény után megnépesítette, meglehet hogy még azon hely is a hol tanyázott végképen elmerült, s csontjai a tenger mélyébe temetvék, kivételével azon néhány egyénnek, kik az emberi nemet tovább szaporították.«

Ez alatt és e közben egy más tényező is járult ahoz, hogy a felvetett nagy horderejű kérdés diadalra ne juthasson, s a Cuvier által támogatott eszméje az özönvíz általánosságának oly fegyvert nyújtott a vallási tradíciók vakbuzgó apostolainak, mit felhasználni minden áron kellett, úgy a mozaikus könyvek, mint az azon alapuló sark tételek lehető megmentésére. Így és ily motivumok alapján keletkezett az oxfordi egyetem tanárának Buklandnak 1822 és 1824-ik évben második kiadásban megjelent »Reliquiae diluvianae« című munkája; mit a durhami püspök ösztökölése folytán írt, az általános özönvíz elméletének érdekében. A többi között hat különböző esetet hoz fel, a britt szigeteken és barlangokban talált emberi csontokról, bebizonyítani igyekeztél: hogy azok habár ily körülmények között találtattak is, mint a fossil állati csontok, mégis csak özönvíz utániak. Az egyház szolgálai szorgalmasan dolgoztak a fossil ember lehetősége ellen, s legfőbb kötelességüknek tartották a könnyenhivőket szóval és írásban is inteni az újabb geológok tanaitól, a kik elég vakmerők a teremtés és általános vízözön mozaikus történetét tagadásba venni; megfeszített erővel állták útját a tudomány kifejlődésének, s a tizenötödik század hierarchikus sötétségébe óhajtották visszavezetni a józan emberi ész gondolkozását. Ennek legkirívóbb tanújele José Fortunató Zamboni gróf és pápai kamarásnak 1821. évben május hó 10-én Rómában a főgymnásiumban tartott beszéde, melyben kifejté, miszerint az anyaföld gyomrában található maradványai a kihalt ősteremtményeknek, nem egyéb a teremtő erő természet játékánál.« Beszédét a középkor scholastikus tudományának világa mellett más nyelvekre átfordítani kész egyéniségek találkoztak. A népek feletti politziális gyámkodás gondoskodott róla, hogy a censura figyelmét ily kárhuzatos újító, a vallást tönkre tenni akaró eszmékre fordítsa. Ballinstädtnek »Urwelt« című munkáját több helyütt és Bécsben is kitiltotta és lefoglalta a censura, máshol elégették nyilvánosan. A tudomány haladására irányzott eszméket írtó eljárás eredményében nem óhajtott sikerre talált, mert Bukland említett munkája által a barlang kutatások felé irányozta a tudós bűvárok figyelmét; Ballenstädt könyvéből elégett ugyan a papiros, de hamujával szét-szórták a benne lerakott elméletet, s az ember eredetének kérdése 1826. évtől kezdve a barlang kutatások eredménye által egy jóval előbbre vitt stádiumba lépett.

A művelődés, a felvilágosodás hatalmát megtörni, s a korszellemet bilincsekbe verni nem lehetvén, az emberhez legméltóbb tudomány habár évtizedek kitartó bűvárkodása és kutatása után, az antropológia oly kifejlődésnek indult, hogy az egyiptomi négyezer év előtti felirat »ember ismerd meg magadat« a kulturális államok tudományos művelődésének kiindulási alapja és végcélja lett.

II.

A barlang kutatásokban egymást érő felfedezések, az őslénytán és az antropológia terén nem maradhatott, a földtani újabb vívmányok és felderítések folytán szétágazott az a többi tudományok legnagyobb részébe is, s az ember létezésének eredete oly vita-harcot idézett elő a történelem, theologia, nyelvészet, vegyészet, a boncztan és a természetvizsgálók tudományos küzdterén, mely a Darwin-féle theoriának előzményeül előtérbe állította a kérdés megoldását az emberi fajok eredetének egységéről.

A felderített kérdés lángra lobbant a gondolkozás fáklyájánál, hiába küzdött a buta vakság azt fekete csuhájával letakarni, a láng sokkal nagyobb lett mintsem azt már eloltani lehetett volna. Egyes theologok és bűvárok igen szerény kételyüket fejezték ki a felett, ha vajjon lehetséges-e azon sok színű és sok nyelvű népnek egy emberi pártóli eredete.

A történészek és nyelvtudósok ugyanezen kérdések hangosabb szellőztetése által meggyitották a dogmatikus harcok sortüzelését; mint a mely harcnak fő célpontja a chaldeikó-semitikus hagyományok hitelessége ellen irányoztatott.

Ezen kérdés körüli harcát a tudományos világnak oly megfeszített érdekek kísérték és kíséri jelenleg is a mívelt közönség, mint ezt megelőzőleg talán egy tudományos vitát sem.

A felmerült érvek és ellenérvek szembeállítására a minden oldalról meghányt vetett nézetek, vélelmek hosszú és késlelhető, de annál érettebb megvitatása alatt, a tartózkodás szerepéből kilépett a nyelvbűvárok tudós hada, és nyílt táborba szállt az egy emberpártóli eredet ellenében.

A német nyelvtudósok vezérférfiai Grimm, Schleucher és más bűvárok is kijelentették majdnem a positivitás jellegével, miszerint az emberi beszéd oly emberi munka mely eredetileg igen tökéletlen lévén, állati hangokból állott, s az egyes népek képességi arányához képest itt jobban, amott kevésbé fejlődött ki. Ezen nézet indokolásának főszíve az egyes nyelv alkotványok sokféle különbözőségére fektetett, mely az emberi beszédnek őskori egységes keletkezését lehetlenné teszi. A merésznak látszó elmélet ezen phrázisában a vitát még inkább elnérgesítette, s a felidézett rémnak elűzését még az anatómia által is megkísértették. A boncztanások a bibliai hagyományok megmentése érdekében síkra szállottak, a nyelvbűvárok által tartózkodás nélkül kimondott elmélet ellenében. Az oda dobott kesztyűt felvették ugyan a boncztan tudós férfiai, de oly zsák-utcába jutottak, hogy azt ismét le kellett tenniök, mert a legszerényebb boncztanár is kénytelen volt saját vizsgálódása nyomán legalább háromféle emberfajt megkülönböztetni, míg a legvakmerőbb ötven és hatvan között ingadozott bűvárkodó kísérleteinek eredményével; s végre heves vita után egyik sem volt képes megalapítani azon jellemzetes elvitázhatlan különbségeket, melyek szerint a népek eredete egymástól elkülöníthető lett volna, s a vitás kérdés végre is eldöntetlenül maradt közöttük.

Már a múlt század vége felé megkísértette Laplace francia tudós és Kant német bölcész a föld fejlődésének elméletét felállítani, elveiknek helyességét a későbbi bűvárlatok és kutatások is beigazolták, s ma már általános az a nézet, miszerint földgömbünk, s vele együtt a többi gömbök is a fejlődésnek szakadatlan során ment át, míg az jelen alakulását nyeré, s ma is az alakulás folytonos változása alatt szenved. Eszerint nem csak a föld anyaga, de az azon létező szerves élet is a folytonos fejlődés törvénye alatt áll, s a

tökélyesedés természetével bírván, a létereje által mindinkább tökélyesedik, s így a szerves élet ős kezdetén mentől hátrább megyünk annál kezdetlegesebb, annál tökéletlenebb volt. E tan a Darwin-féle elméletben lelte legpraegnansabb kifejezését a faj keletkezés, kiválás és a létérti küzdelem theoriája által, minek folytán a szerves és különösen az ember eredetének kutatása és búvárlata az eddigittől elűtő álláspontra vezette a tudományos felfogást. Míg a fajkeletkezés elmélete az állat- és növényvilág fejlődési történetére alkalmaztatott, a tudományos férfiak nagy részének nem jutott eszébe azt megtámadva kifogás alá venni; midőn azonban az emberi faj keletkezésének eredetét is ama törvények szabályai alá vonni megkísérlették, s állati eredetét a fejlődés természetes szabályai által kimutatni bátorzkodtak, oly égető kérdéssé vált, mi mindenütt elkeseredett vita-harcot idézett elő, mert az elfogultság, előítélet, hit buzgóság, a szellemi büszkeség nem bírta elválni Ádám és Évától, nem a hagyományok paradicsomától, a szellemi fensőség tudata nem bír leereszkedni az állati eredet azon fogalmához, mely netalán a fajkeletkezés útján az ősmajmok távoli rokonságába hozhatná, a faj kiválás által szellemi életre fejlődött emberi nemet.

Nem követhetvén itt azonban ezen elmélet jelenlegi vitás állását, nem a Darvinismusnak sokak által lett téves felfogását, és magyarázatát, visszatérünk tárgyunkhoz, tovább füzendők a fonalat, mely az ember eredetének kutatásaira vonatkozik.

Mint az egyszer kilőtt nyilat többé visszatartani nem lehet, úgy azon egyszer fölvetett kérdést »honnan származik az ember« agyon hallgatni és véka alá rejteni a képzelenségek közé tartozott.

Az úgy jelentékes fontossága, úgy a tudományos világ, mint a nagy közönség körében évről-évre, napról-napra növekedett; mert az, a társadalmi együttlét és érintkezésnél oly érzelmeket illetett, melyek a vallási hagyományok és alapoknak eddigelé ne bántsd virágai voltak egy részt; más részt pedig az összes tudományok és fakultások érdeke kívánta — sőt úgy szólván megegyeztek — ezen kérdés eldöntő válaszát keresni, miután a földtani és régészeti kutatások egyenes ellentétbe jöttek a tradíciók feljegyzett állításaival.

A héber monda a világ létezését hat—hét ezer évre teszi, annak ellenében a régiség búvárok szemmel látható és kézzel fogható egyiptomi építési műmaradványok által bebizonyították, hogy ezen műemlékek legalább is oly régiek, sőt régiebbek is; melyszerint Egyptom története Krisztus előtt tíz—húszezer évre terjed, a geologia kutatásainak eredményeként a földalakulási rétegeinek számos különbözősége folytán tett kiszámítások alapján milliókra menő éveket igényelt meggyőződésénél fogva a föld létezésének. A nyelv-búvárok a beszéd a betű és írás, mint az emberi felsőbbség jelleges kinyomatai kifejlődését szintén ezredévekkel vették számításba; a boncztanárok megkísértették tudományuk álláspontjából kiindulva bebizonyítani, hogy mennyi millió és százezer év szükségeltetett arra míg az állati test annyira kifejlődött, hogy lassanként egészen új állatfajok keletkezhettek; mely fajoknak a jelen fejlődöttség állásában legutolsó és legtökélyesebb faja az ember, legelsője pedig a nyálkás mykroskopykus őszanyag, mely a tengerek fenekén kétháromszáz méter mélységben is mint ősnyalka található.

Ez állításoknak logikai puszta érvelését a geologia nem régiben oly ténykörül-ményekkel bizonyította be, melyek a fejsóváló hitetlenségnek álláspontját az üres légbé utalta egy részt, másrészt pedig a kezdetleges állati élet eredetéhez ismét sokkal közelebb vitte a tudást; s ha bár a silur rétegek alatt fekvő kristályos pallaközeteknek víz általi

lerakódása elfogadtatott is, s feltételezhető volt, annak lehetősége, hogy az, a szerves élet maradványait tartalmazhatja; de azt alig gondolhatók, hogy ezen kőzetekben miután alakulás után igen nagy változáson mentek át, s az ifjú föld szerves lényekének maradványai okvetlen elpusztulandók voltak, kétségtelen nyomaira akadjanak és felderíthessék az első szerves élet maradványait. Azonban örömteljes és méltó csudálkozással fogadta a világ, a Canada földtani viszonyainak megvizsgálására kiküldött bizottságnak felfedezését, mely bűvárkodásokból kitűnt, hogy a silur képződmény alatt mélyen fekvő úgynevezett laurenczi alakulásban 6280 méternyi hatalmas alsó réteget »a déli tenger korallsziget zátonyaihoz hasonló állatok építették, mely parányokat Dawson amerikai mikroszkópikus eoazon canadensének nevezett el.

1851–53. évben Egyiptomban, a Nilus deltájában fúrás kísérletet tettek, mely alkalommal hatvan—hetven lábnyi mélységben emberi kéz alakította szerszámokat és agyagból égetett cserép töredékeket találtak. Ha a víz hordta üledékföldnek 100 éves vastagodása öt hüvelyknyire vétetik, az ott talált ember alkotta maradványok 14,400—17,300 évre rúgnak. Rosiernek 2 és fél hüvelyknyi számítása szerint 100 év átlagára a Linant Bey által felfedezett s 72 lábnyi mélységben talált téglatöredék kora 30,000 évvel határozható meg. Burmeister földtani leveleiben felvett számítása szerint az ember létezését alsó Egyiptomban már épenséggel 72,000 évre teszi. Svédhonban egy kiásott halászgöngyör régisége a földtani viszonyok számbavétele mellett megüti a 10,000 évet. Ugyanott Stockholm és Gothenburg közötti csatorna ásásánál az ősz talaj legmélyebb fenékén egy kőből rakott tüzelő hely és faszén maradvány találtatott, a mely az embernek a jégkorszak előtti létezésére utal. Észak-Amerikában Floridában egy korall sziklából álló kagyló-rakadékban emberi csontváz töredékre bukkantak, minek korát csak a napokban elhalt hírneves bűvár Agassis legalább 10,000 évre teszi. Észak-Amerikában a Mississippi deltában az új-orleánsi gázmű alap ásásakor hat különböző hordalék réteg alatt 16 lábnyi mélységben emberi csontokat és koponyát találtak, minek ősrégisége, a délamerikai benszült faj jellegét viselve, dr. Dowler által 50—60,000 évre tétetik. Lyell »az emberi nem kora« című munkájában Sardiniában a Cagliári melletti régi tenger fenékre utal, hol az agyagművesség töredék darabjai tűnnek fel, s ezeknek korát legalább 12,000 évvel határozza meg, dr. Morlot Villeneuve mellett a genfi tónál eszközölt vasúti átmetszés alkalmával átszelt torlasz földromladékából az ott élt emberek korát 7—10,000 évre becsüli.

De elnézve a felhozott számtételek elütő különbözőségétől, eltérve az ember létezésének pozitív számokkal meghatározásától, a fellemlített tudományos bűvárlatok adatai kétségtelenné tették az embernek özönvíz előtti lételet egykorúlag az akkor élt és régen kihalt ősemlősökkel; s eltekintve a földalakulás korszakainak pozitív számokkal megjelölésétől, ha a régiebbnek, az előbb alakúlnak relativ fogalmával fejeznők ki az ember működésének eddig ismert korát, akkor a felderítések kétségtelen bizonyítékának alapján, az ember már a harmadlagos alakulás pliocen korszakában élt, a mint ezt Denoyers, ki még 1845. évben váltig tagadta a fossil ember létezését, Lyel, Vogt, Quatrefages, Bourgerés, Issel és mások bűvárlataikkal egybekötött tanulmányaik által kimutatták.

* * *

Buckland oxfordi egyetemi tanárnak 1824. évben második kiadásban megjelent *Reliquiae diluvianae* című munkája mint azt már feljebb is megjegyzém az általános özönvíz elméletének bukását épen azon állítása indokaival idézte elő, amelylyel az eszmét megmenteni törekedett, t. i. a barlang leletekkel, mert ez által a kutatókat a barlangokra figyelmeztetvén, azok bűvárlataik súlypontját ezen időtől fogva, rendszeres és szaktudományi ásatások által a barlangok színhelyére irányozták, s 1826. évtől kezdve az ez irányban elért eredmények oly gazdag őslénytani gyűjteményeket mutatnak fel, melyek a megdönthetetlen érveléseknek mintegy szótalán élő tanuivá lettek.

Mellőzve a barlang leletek hosszú sorát, csak azon barlang kutatások elősorolására szorítkozom, a hol egyszersmind emberi csont maradványokra akadtak a kihalt ősemlősökével együtt oly körülmények között, melyek az átvizsgált rétegek geológiai korára nézve az özönvíz előtti korszakra utalnak, s a kétkedés lehetőségét merően kizárják.

Franciaországban Narbonne mellett a Bize-i barlangban Tournal 1826. évben emberi kéz által alakított, rén és bölény csontokat talált, az ehető kagylók héjjai között. De Christol grenoblei tanár 1829. évben a pandolsi barlangokban Nîmes Souvignargues mellett, a barlang-medve, hyéna és rhinoceros kétségtelenül fossil csontjaival keverten ember csontokat fedezett fel, ezenfelül ugyanott még cseréptöredékek is voltak, s miután Tournal és Christol felderítései hasonló körülmények között történtek geológiai korukra nézve mind a két bűvár nézete találkozott s a leletek egykorúságát, úgy az ember, mint az emlősök csontjaira vonatkozólag tartózkodás nélkül kimondották. Ezen időtájtban kezdette meg dr. Schmerling a lüttichi szén-mész kőzetek barlangjait felkutatni, mely kutatás eredményére nézve a mily érdekes, s a tudománynak nyereséges volt; annyi keserűséget és hálátlanságot szerzett az életveszélylyel eszközölt ásatás, a vajmi késő elismerésben részesült tudósnek. Vizsgálata több éveken keresztül tartván, ezalatt körülbelül negyven barlangot kutatott fel, s ezek egy részét, ismeretlenek levének maga fedezte fel, s talajukat érintetlen szűz állapotban találta. Szorgalmas és fáradhatatlan kutatásának főszílvát az emberi csontok leleteire irányozván, különös figyelemmel vizsgálta át az Engis és Engihoul-i barlangokat.

Az engisi üregben, a Maas folyó balpartján Lüttichtől körülbelül két mértföldnyi távolságban délnyugotnak, legalább három ember csontvázát találta, hasonló eredményre jutott az átellenben fekvő Engihoul üregben. A talaj, melyben a felásott csontok együttesen feküdtek, az elefánt, rhinoceros fossil csontjaival érintetlen volt, s kizárta azon gondolat lehetőségét, hogy oda valakit szándékosan temettek volna, s mint a többi üregekben úgy itt is durván alakított kőszerszámok és csont eszközök heverték. 1833. évben közzétette kutatásai eredményét, s nézete helyességét bebizonyítja; állítván: miszerint az említett emberi csontok a régen kihalt ősemlősök csontjaival ugyanazon időben hasonló okoknál fogva kerülhettek oda, egyszóval: az ember kortársa volt a fossil emlősöknek. De Cuvier nymbusa még halála után is fénylett, s dr. Schmerling nézete a világ előítéletével szemben még akkor sem győzedelmeskedhetett, mert a nagy tudományú Sir Charles Lyell — jelenleg a fossil ember létezésének első zászlóvivője — midőn 1832. évben Schmerling nagyszerű gyűjteményét megtekintette, sem saját szemének hitelt nem adott, sem dr. Schmerling hatályteljes szónoklata őt meggyőzni nem bírta közzétett állításának helyességéről.

Hasonló sors érte Joli a montpellier-i lyceum tanárának felfedezéseit a Lazars melletti nabrigasi barlangban.

Még szerencsétlenebbül járt a kutatások terén évtizedekig fáradozó francia régész Boucher de Perthes. Hogy az 1836. évben megjelent »De la création, essai sur l'origine et progression des êtres« című munkájában kimondott nézeteinek bizonyítékait összeszedje; mely szerint állítja; hogy a fossil ember csontok hiányában előbb-utóbb a diluviumban az ember tevékenységének maradványaira fognak bukkanni. Buvárkodásának színhelye a Somme völgyi Amiens, és Abbeville híressé lett ugyan, de azért hiába intett a Tamásoknak: ime itt van, vegyétek kezetekbe, fogjátok meg, nézzétek meg, vizsgálata eredményeit egykedvű hitetlenséggel fogadták, s ha bár a párisi tudományos akadémia néhány tagja, mint Brogniart, Flourens, Elié de Beaumont, Cordier, Jarnard bátorították is vizsgálatainak folytatására, nemsokára gyanú és bizalmatlanságnak adott helyet. 1847. évben »Antiquités Celtiques et antediluviens« cím alatt kiadott munkájában majdnem ezer tárgy bizonyítja az embernek egykorú létezését a kihalt ősemlősökkel. Ezen időszak alatt azonban máshol is, és egymástól a legtávolabb pontokon folytak a vizsgálatok és kutatások, melyeknek eredménye mindinkább kétségtelenné tette a fossil ember létezését. Így fedezett fel 1841. évben dr. Ayman Auvergneben Denis mellett vulkanikus tuffban emberi csontokat, napvilágra jött továbbá a Mississippi mentében Natchez mellett, a Mammuth, Mastodon és Megalonyit maradványainak társaságában az embernek fossil csontja is.

1842 és 1847-ik évben találtattak a Kent üregben Angolhonban emberi csontok ősemlősök csontjaival igen vastag mészsugorék alatt. Lund Braziliának majdnem 800 barlangját kutatta át; erre vonatkozó munkáját 1844. évben tette közzé. Ezen üregek egyikében a Semidóró közelében legalább harmincz ember csontvázára találtak, mely csontok épen oly állapotban voltak, mint az azokkal egyesen fekvő ősemlősök csont maradványai. Ezen lelet által Lund kimutatta, hogy az ember a Megatherion és Mylodon sat. mint a negyedleges korszak jellemzőseivel egykorúlag élt. Németországban a Nékör, Rhénus, Schutter és Maas folyó völgyeiben szórványosan emberi csontokra bukkantak, melyek azonban a tudományos vizsgálatok pótolhatlan veszteségére, akkori időben, miután azoknak jelentőséget nem tulajdonítottak, tönkre mentek. Jäger már akkor constatálta, hogy Stuttgart környékén Cannstadt mellett a negyedleges üledékekben az elefánt, barlang-medve és hyéna csontjaival ember csontok is találtattak, s Mayer hasonlóan figyelmeztetett Wiesbaden közelében Misbach mellett.

Ami Boné 1823. évben a Rhénus-völgy lábánál Lahr városka mellett a Rhénus jobb partján fossil ember csontokat talált, melyeknek valódisága heves vitára adott alkalmat, s ennek következtében a tudományra nézve azok is elvesztek.

Még ezen leletek a közönség tudomására jutottak Boucher de Perthes megfeszített erővel küzdött, nézete helyességéről a tudós világot meggyőzni, s végre valahára angol geológok elhatározzák magukat a Somme-völgyet felkeresni. Különösen Falkoner a londoni geológiai társulat alelnöke, Prestwich és Evansz illeti az érdem, hogy a francia bűvár nézeteit diadalra segítették. A most említett angol tudósok vizsgálataik eredményéről Páris és Londonban nagy lármát csaptak, elannyira, hogy Sir Charles Lyell is elhatározta a Somme-völgyét közelebbről megtekinteni és szemlélet által meggyőződést szerezni Boucher de Perthes állításairól. S legmegrögzöttebb ellene az új elméletnek vizsgálódásai folytán kijelentette: »veni, vidi, victus fui.« 1853. évi szeptember 18-án az Aberdeenben összegyülekezett természetvizsgálók gyűlésén nyílt vallomást tett az új tan mel-

lett; a mely nyilatkozata Sir Charles Lyellnek a nagy tekintélyben álló londoni geologiai társulat elnökének az új eszmének jelentékeny fontosságot adott.

Habár Sir Charles Lyell tudományos nimbusának egész hatalmával felavatta Boucher de Perthesnek nézeteit, habár a megdönthetlen tények logikája kézzel foghatóvá tette az egymásra sűrűen következő leletekből levont következtéseket mindazonáltal még akkor sem volt oly könnyű feladat Cuvier nézete által előidézett ígázat alól felmenteni a tudós világ elfogultait, mert a Cuviert övedzett fénykör hatása folyton működött ott, hol a nagy szellem árnyékában pihenni az illetők hiú vágyait legyezte.

Hiszen dr. Fuhlrott tanár midőn 1857. évben a Bonnban összegyűlt természetbúvároknak a Düsseldorf melletti Neander-völgy barlangban talált emberi fossil csontokat bemutatta, s a lelet körülményeinek kellő megfigyelése mellett, ezen csontok eredetének valószínűségét az özönvíz előtti időbe sorozta; igaz, hogy csodálkozással nézték a csontokat; de minden oldalról csak vállvonogatva hallgatták előadását, s a gyülekezetben senki sem találkozott, a ki előadott nézetét egy bátorító szóval is támogatta volna. Sőt midőn ebbeli felolvasása 1859. évben a porosz-rhénusi és westpháli természet történeti egyesület közlönyében egész terjedelemmel megjelent a szerkesztőség egy megjegyzésben ünnepélyesen kinyilatkoztatta, miszerint az előadott nézeteket nem oszthatja.

A neander-völgyi koponya flagrans esete óta az évről-évre szaporodó leletek száma a legközelebb elmúlt évtized során annyira kiforgatta sodrából a fossil ember létezését tagadókat, hogy ma már a tudós világban alig, vagy épen nem találkozik oly egyén, a ki a halmozott adatok daczára, kétségbe vonná a fossil ember létezését a kihalt ősemlősökkel, sőt már vannak esetek, melyek azt a harmadlagos alakulás pliocen szakába látszanak visszavilhelni. Ezen esetek azonban még bővebb megfigyelést, indokolást, s különösen nagyobb számú leletek bizonyítékaira várnak; melyek azonban valószínűleg, a mívelt világ minden részén fogamatba vett kutatások és sokszerű búvárlások alapján idő múltával be fognak következni.

Az utolsó évtized termékeny kutatásainak eredményeként, az antropologia oly ténykörülményeket jegyzett fel, melyek positiv bizonyítékai, úgy számra nézve az eddigi tudós fáradozásokat vajmi felülműlják, és legnagyobb részt indokul szolgált arra, hogy az egyes feláldozó fáradoalmas munkálkodását egyesületi téren támogassák; s alig van Európa művelt államaiban vagy nemzetei között egy-kettő a hol az, ez iránybani búvárlatok sikeres támogatására antropologiai egyletek nem alakultak volna; mert belátták a szaktudomány coripheusai hogy a megfeszített erő munkálkodását egyesek csak úgy bírhatják el, ha azok testületek morális és anyagi pártfogásában részesülnek. Visszatérek azonban tárgyam fonalához, szabad legyen erről később még néhány szót kockáztatnom.

1852. évben franciaországi Garonne megyében Aurignac mellett nyúl üreget fedezett fel egy napszámos, s midőn abba belenyúlt, reménylett martaléka helyett ember csontokat húzott ki onnan, elhárítván az annak száját elzáró kőlemezt, ott 17 ember csontvázát találta. Ezen esetet a városka mairjének dr. Amielnek bejelentvén, a kellemetlenségek elkerülése végett ez a csontokat eltemettette a tudomány pótolhatlan kárára.

Lartet hírneves szaktudós az esetet csak nyolcz év után tudva meg 1860. évben a helyszínére sietett, de akkor már az eltakarított csontokat többé meg nem találta. Lartet azonban tovább kutatván ama helyen, az üregnek hatvan centmeternyi vastag talajában szétszórott ősemlősök csontjait, és kőszerszámokat talált.

1862. évben Rames, Garrigou és Filhal francia búvárok Arrége megyében egy

alacsony mészkő hegyláncban lévő úgynevezett lehrmi barlangot kutatták át, ezen barlang helyviszonya a lelet tartalma és körülményeinél fogva egyike a legnevezetesebbnek, s az ember eredetének történelmére sokkal fontosabb adatokkal bír, mint bármely más nagyobb hírre vergődött barlang; reánk nézve pedig rendkívül érdekes már csak azért is, mert az alább leírandó, s általam Liptó megyében, Liszkó falu melletti Baráthegy barlangjában tett felderítése az ottani emberi őslénytani leletnek, oly sok meglepő hasonlatossággal bír, úgy helyzeti körülményeire, mint a barlang alkotása s más egyebekre nézve, hogy azt már is felemlíteni, és arra figyelmeztetni kötelességemnek tartottam. A lehrmi barlang nemigen mély, de sokfelé szétágazik, falai puszta, és fordulatai egyenlőtlen szögletűek, talaja hatalmasan vastag vörös agyagrétegből áll, a melyben görgűlet kövek nincsenek, és helyenként kristályos mészsugorék földi felületét, s az némely helyütt igen lejtős. Az említett kutatók a barlang csont agyagában, a barlang-medve, oroszlán, hyéna csontjai között találtak kőszerszámokkal vegyesen ember csontokat u. m. fogakat, lapoczkát, kar és lábszár csontokat, a talajt befedő vastag mészsugorék alatt, mely keménysége miatt a kalapács ütésekből kristályos darabokba hullott; legbiztosabb jelül annak, hogy a talaj mészkérge előbb feltörve nem lehetett s alatta sértetlen szűz földben feküdtek a fossil csontok.

1863. évben Boucher de Perthes egy lelettel lepte meg elleneseit a mi elégséges volt arra, hogy leverje azok ellennézetét, kik a Somme-völgyi leletek tárgyait azért fogadták gyanakodással mert az emberi csontvázakat nem tartalmazott. Márczius hó 23-án egy napszamos Abbeville közelében Moulin Quignon mellett az említett bűvárhoz egy ott kifejtett kőbaltát és egy darab csonttöredéket hozott, ez utóbbit Boucher megszabadítván az azt takaró kőrétegtől, abban egy emberi őrlőfogra ismert. Márczius 28-kán egy másik napszamos ismét hozott egy emberi fogat, egyszersmind jelentvén, hogy valami csontfélére akadt ugyanott. A vizsgáló kiment a színhelyére s többek jelenlétében a földből egy emberi állkapcsot emelt ki, s nem messze tőle kőbaltát talált, és mammuth fogtöredéket. A lelet híre beszámnyalta a tudós köröket, s rövid időn megjelentek a helyszínén Quatrefages, Abbé, Bourgeois, Brody, Buteaux, Carpenter, Falconer s mások, megalapították a lelhely érintetlenségét, s ezzel a felderített tárgyak egykorúságát.

Ugyanazon évben az arrezói vasút építése alkalmával az Arnó-völgyben Olmo mellett 15 méternyi mélységű édesvízi agyagban egy emberi koponyatöredékre bukkantak, a pliocen korszak utáni, tehát diluvium előtti ősemelők csontmaradékaival együtt. Ezen lelet a negyedleges alakulás legrégibb idejéből való, s alkatára nézve a hosszú fejűek fájához tartozik.

Angolhonban a Somerset grófságban emelkedő Mendip hegység déli és északi oldala telve van üregekkel és barlangokkal. A „Wookey Hole” nevű barlang alatt foly az Axe vize. Már húsz év előtt fedeztek fel ezen barlangban fossil csontokat, a mi azonban semmi érdeket nem költött a tudós világban, míg nem Boyd, Dawkint és Williamson annak rendszeres kiaknázásához fogtak, mi 1859. évtől egész 1868-ig tartott, s eredményében igen fényessé lett. 1864. évben ugyancsak a Mendip hegység északi oldalán egy kincskereső barlangra bukkant, a mely szintén szaktánilag kibányásztatott, s ezen barlangok lelet tárgyai igen vastag mészkő zsugorék sértetlen kérge alatt találtattak. A barlang egyik szögletében emberi koponyát és bordacsontokat leltek, melyek a lecsepegő mésztartalmú víz által képezett stalagmit-kéreggel egészen bevonva volt; ugyanott a négyezerre

menő csont darabok ember, barlang-medve, hyena, tigris, mammuth, rhinóceros sat. fossil maradványok valának.

Dr. Schmerling a szerencsés belga kutató által felmutatott eredmények, Lartet és Chrysty bűvárlatai a felső Garonneban indokul szolgáltak arra, hogy a Lesse-völgy barlangjainak rendszeres felderítésére az akkori belügyi minister a tudományos haladás és terjesztésének híj barátja Vandemperebom megnyerett, s általa a kamarák nevezetes összeget szavaztak meg a barlangok rendszeres kutatásai költségének fedezésére. A löveni egyetem zoologia tanára Van Beneden 1864. évben dr. E. Dupont nyerte meg a bűvárlatok vezetésére. A most említettnek személyes vezetése alatt aknáztatott ki a többi között a hírré vergődött Trou de la Naulette barlang a Lesse folyó balpartján 15 méternyi magasságban a folyó felszíne felett. Az elephas primigenius, a rhynoceros csontjai között négy és fél méternyi mélységben egy emberi állkapcsot és kézszárcsontokat találtak. Az állkapocs oly rendkívüli eltéréseket mutat fel, hogy hírneves boncztanárok kétségbe estek annak meghatározásánál; vajjon az emberi maradvány lehet-e? mit a töredék darabok hiányzó részei még inkább növeltek. A csont rendkívüli vastagsága, a fogak helyezkedése az állképződés hiánya valóban kétségessé tette: vajjon emberé, vagy inkább majomé lehetett az egykoron? Azonban a mindinkább halmozódó leletek összehasonlítható tárgyai itt is segítettek a bajon és szétoszlattak minden felmerülő kétséget. Elővetetett az 1868. évben talált Clychy-i állkapocs, az Arcy Sur Cureben, Vibray, s a Trou de la Frontalban ugyancsak Dupont által felfedezett kilencz darab állkapocs, mely felhozott csontok az elefánt, szarvorrú, barlangmedve és hyéna csontjai között találtattak, s bizonyossá tette, hogy a Trou de la Naulettében márvány keménységű öt rétegű stalagmit alól kiemelt állkapocs csakugyan emberé volt, s a fossil emlősök idejéből eredett, mert vegyesen hevert ott a mammuth csontokkal.

A mint már feljebb is említettem Lhár a Rhénus-völgy lábánál fekvő kis városcska mellett 1823. évben Ami Boné fossil emberi csontokat talált, de azok végképen elvesztek, 1866. évben a Vogesek lábánál Colmártól nem messze az eguisheimi Bühl nevű domb mészhomok kövében kőbányát nyitottak. A harmadlagos kőzetet diluviális kavics fedi, és ezen két-három méternyi agyag fekszik. Ugyanott egy sörpince ásatásakor az említett évben sok fossil csont került felszínre. Nehány nap múlva dr. Feudel a helyszínén két csont darabot emelt ki, mely egy és ugyanazon koponyához tartozott. A csontok 2.35 méternyi mélységben az elephas primigenius koponya csontjával elvegyűlten heverték, s a felhányt agyagrétegben sem szakadást, sem egyéb rést észre venni nem lehetett, a mely által a koponya csontok netalán későbbben vízmosság vagy áradás által juthattak volna azon helyezkedésbe.

Ott, hol Lartet Clychy mellett 1860. évben elephas primigenius, mammuth s más emlősök csontjait felfedezte szerencsésebb volt Bertrand Eugen, a ki 1868. évben a Clychy-i kőbányában 5.43 méternyi mélységben egy majdnem ép emberi koponya-boltozatot más csontmaradványokkal talált. Ezen fossil maradványok felett érintetlen homok-agyag és görcly kavicsréteg fekszik, s a hasonló felszínen már előbb is gyakran emeltek ki mammuth, rhynoceros, és más kihalt emlősök csontjait. Az ez alkalommal ott lelt láb-szárcsont az antropomorphon szárcsontjaihoz hasonlít: oldalai laposak, s az éle előre fordítva keskenyül.

Nevezetessé lett az Eyzier-i állomás közelében a Vezér partján Cromagnon üreg. 1868. évben vasúti munkálatok közben a napszámosak néhány csonttöredékek és kőeszkö-

zőket találtak, a vállalkozó szerencsére egy régiségbúvárnak Olaine Lagannenak rögtön tudomására hozta az esetet, ki néhány nap múlva ki is ásott ottan még két koponyát és egy rakás kőszerszámot. A Cromagnoni üreg egy fossil polyp és bryozoa dús kréta zátonyban van. Ezen üreget későbbben Lartet sokszerű aknázás alá vette, minek folytán emberi csontokat, koponyákat, elefánt fajokat, kőszerszámokat, az emberi maradványok alatt két-háromszáz darab tengerikagyló héját, a parti csiga littorina-littorea, bibor csiga, purpura cappillis és a toronycsigát turritella communist észlelte.

Nem kevésbbé, sőt helyzeténél fogva talán fontosabb is az eddigi leleteknél, Liguriában Savona környékén tett felfedezése Isselnek, mit az 1867-ik évben az antropológok és régiség búvároknak Párisban tartott nemzetközi gyűlésén bejelentett, s jelentése a Comptes rendus-ban Párisban 1868. évben közzététetett. A lelet rendkívüli fontossága abban rejlik, hogy az ott talált emberi csontok az ősrégiség minden physikai jellegével bírnak, s a harmadlagos alakulás utolsó korszakából való pliocen rétegben hevertek, s e szerint az ember eredetének története a harmadik alakulási korszakig érne fel, a mi azonban még bővebb bizonyítékokkal a leletek nagyobb számával leendő idő folytán érvelendő. Erre vonatkozólag nem kelthet megütközést ha Favre Alphons az »Archives de sciences de la bibliotheque universelle de genéve 1870. februári füzetében, de l'existence de l'homme a l'époque tertiaire« című dolgozatában az alábbi következtetésre jut: »Én úgymond, teljesen elismerem éles eszűségét és finomságát azon tudósoknak, a kik az ember létezését a harmadlagos korszakban hiszik, ebbeli megfigyeléseket tettek, és azon nagy érdeket, melyet ezen kérdésnek tisztába hozatalához kötnek; de legyen nekem megengedve kimondani mindannak daczára, hogy: kételet lehet táplálni az ember létezéséről azon korszakból, mely a nagy kiterjedésű jégkorszakot megelőzte.

Angolhonban a Torquai melletti Kent barlang rendszeres felásatásához néhány év előtt újlag hozzáfogtak, s a barlang tartalmát az ember eredetének történelmére nézve felette érdekesnek és fontosnak tartván a brit természettudósok gyűlékezete, indítatva érezte magát W. Penzelly jó hírű paleonthologot a helyszínére kiküldeni. Ez már évek óta személyesen két napszámos munkája mellett vezeti az ásatásokat, és kutatásának eredményéről a társulatnak évenként jelentést küld; s már hat ilyen jelentésnek birtokában van a társulat. A barlang devoni mészkőben van belső alakjára, s a menetek rendetlenségére nézve a westpháli és Harcz-hegységi devoni mészkőben levő üreghez hasonlít. Penzelly eddigi búvárkodásának eredménye szerint az emberi maradványok három szintjában fordulnak elő a fossil emlősök csontjaival, melyek korra nézve szintén három különböző időnek felelnek meg.

A Szajna-medence alsó rétegeiben szintén találtak ember koponyákat kihalt ősemmlősök csontjaival, mely koponyák a dolichocephalok fajához tartoznak, bár egynémely átmeneti koponya is fordul elő, különösen a Szajna baloldali üledékeiben, de a tisztán hosszú fejűek faja a legmélyebb rétegekben van. A Pondres-i barlang mély talajából szintén emeltek ki régen kihalt emlősök fossil maradványaival keverten emberi csontokat.

1870-ik évben dr. H. Wanklnek egy közleménye jelent meg a bécsi antropológiai közlemények első kötetének 3-dik számában 101—105 lapon, mely a morvaországi Adamsthal melletti Byciskala nevű barlang lelet ismertetésének kiegészítésül szolgál, a mennyiben erre vonatkozólag a Sitzb. der k. Akad. der Wissenschaften 58. köt. első részében 7-dik lapon jelentést tett. Ezen lelet bár ha talán későbbi időből származik is; s a sértetlen pliocen korszak utáni rétegben nem is talált emberi maradványokat, de a dilu-

viális üledékben felderített emberi csontok, koponya darabok a barlang medvéjével együttesen a jelenlegi geológiai alakulást megelőző korból valók. Azon ténykörülmény, hogy ezen lelet hazánk tőszomszédságában történt, nagy ösztönül szolgált nekem arra, hogy a liptómezei barlangok kutatását, a mennyire azt több oldalról igénybe vett időm, csekély pénzerm és szerény előtanulmányom engedé megkísértsem.

Megemlítenők még az 1871. évben Brűx melletti Schursch-féle emberi csontok, és a Seidovicznál talált koponya Csehországban a brűxi diluvialis homokban; mely lelet azonban jelenleg még eltérő nézetek vitás tárgya, s azért ez alkalommal arról bővebben értekezni nem érzem magamat hivatva. Az eddig előadottakkal korántsem merítettem ki az ember eredetének történetére vonatkozó adatokat, a jégkornak számtalan eseteit is elhagytam, mert a felsoroltak is immár elég nyomatékosak és fontosak arra, hogy némi világot nyujtsanak azon letűnt évezredek sorára, melyek az emberfaj művelődésének majdnem állati eredetéig tanúi voltak, s némileg megítélni bírják a hagyományok s a pozitív elodázhatlan tényeken alapuló tanulmányok most már biztos adatait azon korszakra nézve, mely az ember kezdetleges életének és szellemi fejlődhetésének úgyszólván első derengő hajnala volt. S valóban nagyszerű csodálatos az eredmény, csodálatos a siker mi egyes feláldozó bűvároknak évtizedekig tartó kutatását koronázta. Ezeknek sikerdús működését az ember, a szellemi élethez legméltóbb kérdés megoldásának előbbre vitele körül, nem követte egyéb, mint hogy a műveltség, a korszellemének, a tudományos világna ama megállapodása, mely szerint az ember eredetének tanulmányozására hivatottakat elismerésének jelével: a testületi támogatásban részesítse. Ez idő szerint alig találni még oly kis nemzetet, még oly kis területen, a mely kulturális hivatásának érzetében antropológiai társulatokat ne alakított volna, melynek küzdohomokján, az eszmecsere vitáiban tisztítja nézeteinek helyességét, s támogatja, buzdítja tudós bűvárait, kutatóit, hogy az emberisme vajmi szép tanulmányát előbbre vigye, írigységgel nemes hiúsággal iparkodik elért eredményeivel azon színvonalra jutni, a hol más nemzetek már mostan is elismert nagyság fényében ragyognak.

Párisban 1800. évben alakult antropológiai társulat, ugyanott 1839. évben egy másik is életbe lépett. 1844. évben Londonban, s mindjárt erre Newyorkban Mortonet és Gliddon kezdeményezésére. 1859. évben Párisban a harmadik társulat alakult. 1861. évben Göttingában, 1863. évben a londoni ethnographikus társulattól ismét egy antropológiai társulat vált ki, 1866. évben jött létre a német »archiv für Anthropologie,« 1870. évben keletkezett a »Deutsche anthropologische Gesellschaft,« mely két ezer tagot számít. 1870. évben létesült a bécsi antropológiai egyesület, Olaszország, sőt a legkatholikusabb Spanyolhon is dicsekszik egy oly társulat alkotásával. Ámde ne kérdezze senki van-e nálunk már ez idő szerint 1874. évben antropológiai társulat? ezt ne kérdezze senki, mert az elszomorító felelet: nincs. Nem azért mintha leleteink gazdag tárháza nem bírna felmutatni az ősvilág történelméből egy darabka csontot vagy kőtárgyat, van biz abból elég, ott hevernek látatlanul érdek nélkül az őslények csontjai; vannak tudós bűváraink, kik feszült figyelemmel kísérik a külföld tanulmányainak ebbeli vívmányait, szobáikban elrejtőzve, a tudományok színvonalán állva csak egymást ismerik, de hát miért nincs? hát azért nincs, mert nincs. Pedig a magyar eultura tudja, érzi művelődési feladatának nagyságát, a korszellem hatásának ki van téve, megérinti azt szárnyaival.

Itt az ideje, hogy e tekintetben is talpra álljunk, hogy reánk ne nyomják a barbárság bélyegét, itt az ideje a megindult árral haladni; s ha annyit áldozunk a mennyit bírunk

a népnevelés a közműveltség terjesztésére, áldozunk egy fillérnyit a tudomány ezen ágának is és létesítsünk egy antropológiai társulatot, mely idő múltával maga is járulhasson a tudomány szabadelvű emeléséhez annyival, mint azt a kis Helvétzia évek óta teszi s ne legyünk kénytelenek szemlesütött fővel felelni a feltett kérdésre: »nincs, mert hát nincs.« Tudom, érzem személyem csekélységét, nem is tartozik hiúságom közé elhinni, hogy jelen indítványom viszhangra találjon; de azt erősen akarom reményleni, hogy akad egy jobb, egy nagyobb, tekintélyesebb hangzatú név, a mely életet, testet és lelket ad a most elhangzó eszmének.

III.

Elevenen emlékezem fiatalabb koromból azon roppant nagyságú csontokra, miket a tiszai halászhók hébe-korba atyám házába hoztak. Különös bámulatot gerjesztett bennem egy majdnem ölnyi nagyságú, széles, laposágakkal ellátott agancs, mit Torontálban Pade mellett a Tisza-árterének üledékeiből húztak ki a halászhók. A gyermek ész játszi felfogása, kedélyének mulattatására alkalmas szert látott benne; s a képzelet felkantározott paripáján messze világot utaztunk be, a tiszteleltre méltó csontok ágain, addig ütve verve, míg az darabokra nem törött, s a szemétdomb hulladékai közé nem vegyült.

A tapasztalás azonban megtanított, hogy a gyermekéveknél rosszabb a tudatlanság; mert még az csak félhomályban ögyöng, ez a vakság sötétségében támoiyog, s több kárt okoz mint amaz.

Mennyi érdekes megbecsülhetlen adat vész el az által a tudományra, azt számokkal kifejezni majdnem lehetetlen. A sopánkodás azonban a bajon nem segít, s be kell érnünk avval a mi a megpusztulástól egyesek kegyelete, bűvárok és intézetek által megóvatott.

A meglevő adatok nyomán most már kövessük az ember eredetének történetére vonatkozó hazai nyomokat, s állítsuk oda a hol annak a többi felderítések és kutatások mellett állania kell.

Szégyennel bár, de őszintén be kell vallanom, hogy én nemzeti muzeumunknak paleonhológiai osztályát szemléletileg nem ismerem. Azt tudom hogy van, de hogy hol, arra egyszer sem akadtam, pedig számtalanszor jártam a nemzeti muzeum helyiségeiben. Ennek elmúlasztott tanulmányozása azonban egy részt elfoglalt társadalmi állásom halmozott teendőjének, más részt pedig igen szerény anyagi helyzetemnek tulajdonítandó, mely nem engedi meg a heteket és hónapokat igénybe vevő tanulmányozást. A mit pedig hazai leleteinkből ismerek, azt a magyar földtani közlönyből, s némileg a bécsi anthropológiai társulat közlönyéből meríthettem csak, bár szaktudósaink egynémelyikénél kérdőzködtem őslénytani leleteink jegyzéktáráról, de az elért siker célhoz nem vezetett. A felemlítetteknel fogva ha a hazai őslénytani leletekre vonatkozó adataim hézagosak és hiányosak lesznek, a közönség bocsánatát kell igénybe vennem, s kérem azt nekem fel nem róvni.

Őslénytani leleteink feljegyzése mikor kezdetett meg, bizonyosan nem tudom, s úgy annak az idő rende szerinti előadásáról is le kell mondanom; de annyi valószínűnek látszik előttem, hogy a nemzeti muzeumnak tárába több oly fossil csontok kerültek, melyek még a század elején, vagy már a múlt század utolsó negyedében magányosok,

tudósok, s műkedvellők birtokában voltak; sőt ha tekintetbe vesszük a történeti feljegyzéseket akkor az efféle leletek a tizenhetedik századig felvihetők. A többi között Bél Mátyás »notitia regni Hungariae« 1736. című könyvében a liptómezei deménfalvi barlangról mondja, hogy azt sárkány barlangnak is hívják, az ott talált nagy szabású csontok miatt. Más helyen ismét említi, hogy a deménfalvi talált csontokat Buchholtz György sárkány csontoknak lenni állítja.

A honi ősemlősök leletei egyébiránt oly számosak, oly tekintélyesek, hogy annak szakszerű összeállított közlését nem csak a hazai, de a külföldi tudós világ is érdeklődéssel fogadná, és tanulmányozná. Ám legyen megengedve itt összeszorítva előszámlálni azokat, a melyekről nekem igen csekély tudomásom van.

— Ős elefánt találtatott Tiszafüreden, Morován Nyitra megyében, Tisza-Derzsen, Püspökiben Vukovár mellett, Zebegény, Újvölgy, Szobbnál kétszer, Nagy-Marosnál, Honthon, Ipoly-Szalkán, Esztergomban, az igari Tiszában Szolnok alatt, Liptó megyében deménfalvi barlang, Pottornya, Csernova, s a barát-hegyi barlangban, a szegedi Tiszában ismeretlen helyen, Mastodon, Rhinoceros tichorechinus: ajnácskői barlang, Zebegény, Újvölgy, Hont, Ipolyszálka, Esztergomban, a Tiszában négyszer; — Mastodon augustidens Cuvier: ajnácskői vízmosás, pesti kőbánya kétszer, Szabadkán; Dynotherium gyganteum: Abaúj Szolnok, pesti kőbánya; — Aurotherium: Szilváson Borsod megyében s egy ismeretlen helyen; — Emys fluviatilis Peters: ismeretlen helyen; — Mastodon tapyroides: Szabadkán; — Ursus spelaeus: Detrekő, Szilvás Borsod megyében, a szent Gellért-hegyen, igriczi barlang, Macka Jama Biharban; — Hyena spelaea: igriczi barlang; — Bos urus: nagy-kőrösi Tiszában, ötször ismeretlen helyen; — Bos taurus, három ízben; — Hyppoterium gracile Kaup: Baltavár, Mácsa, kétszer ismeretlen helyen; — Lystrion Szent-Endrén; — Canis spelaeus: igriczi barlangban; — Cervus elaphus: mária-cella édesvízi mészben, Ó-Budán, lippovai barlang, Hont megyében; — Cervus elaphus Megaceros: Tisza-Dabon, két ízben ismeretlen helyen; — Cervus alces: poroszlói Tisza-ág, Aradács, Zebegény, két ízben ismeretlen helyen; — Cervus tarandus priscus: Hont megyében; — Cervus capriolus fossilis: Nagyvárad szőlőhegyen, Veszprém megyében, egyszer ismeretlen helyen; — Delphinus Kubinyii: szent-margiti kőbánya Sopron megyében; — Ovis fossilis: Nagyváradon; — Ovibos fossilis: lippovai barlang Zólyom megyében; — Camelus: Szerém megyében, ötször ismeretlen helyen; — Equus Caballus: hat ízben; — Tapyrus: ajnácskői barlangban sat.

Ezen elősorolt leleteknek száraz előadása is annyira tekintélyes, hogy az valóban kíváncsossá teszi a leletek geológiai körülményeinek nyilvános közöltetését, mi ha egy részt hazánk ősfajájának viszonyait ismertetné, más részt az ember eredetének történelméhez is járulhatna adatokkal, melyek netalán az itt található kőeszközök, mint a művelődés első jelenségeivel viszonyba hozhatók lennének. A barlangok kutatási állapota nem mutathat fel ily kedvező eseményeket, mert a számtalan sok üreg és barlang közül, ha jól tudom, eddigelé alig van egy néhány átkutatva; mik azonban az ember eredetének történelméhez, miután arra vonatkozó adatok vagy emberi csontok nem észleltettek semmivel sem járúlnak; a miből azonban még következtetést húzni nem lehet, hogy hazánk vidéke a negyedleges alakulás özvíz előtti szakában lakatlan lett volna, mert már is birunk adatokkal, mik ezen nézet ellentétére utalnak, s csak a leletek adatainak szaporodása van hátra, hogy az minden kétségen kívülnek tétessék.

A bihari hegység barlangjainak kutatási eredményét 1856. évben Kovács János

debreczeni érdemdús tanár mutatta be a földtani társúlatnak, 1858. évben Albrecht főherceg megbízásából újra átvizsgálta dr. Schmidl Adolf; 1868. évben a csobánkai és solymári barlangokat kutatta Koch Antal. Az ajnácskői híressé vált csont barlang báró Vécsey, Kubínyi Ferencz és Ebeczky Emil vezetése alatt dr. Krenner József Sándor tudományos és szakértői búvárlata által lett méltán egyike a legnevezetesebbnek. 1871. évben az igriczi csont barlangot Themák Ede egyetemi tanársegéd vizsgálta meg, bár azt már előbb is Petényi Salamon, Kovács János, Kovács Gyula és gróf Kornis átkutatták. A véletlen sehol sem kedvezett oly nyomaira juthatni az emberi tevékenységnek, melyek feltételezni engednék, hogy itt az ember a rég kihalt fossil állatoknak kortársa volt. Legújabb időben azonban két leletet jelezhetünk, melyek fontosságuknál fogva a külföldi tudósok figyelmét is nem csekély mérvben költötték fel, bár ha azoknak csak egyike ismeretes a nyilvánosság előtt: ez a nagy-sápi koponya; a másik a lipótmegyei Rózsahegy melletti Baráthegyben lévő barangleletnek tárgyai. Ezen leletet a tudós közönség ez ideig csak a bécsi világkiállításból ismeri szemléletileg, s az exposition des amateurs osztályának hivatalos catalogusából a 45. lapon 87—94-ik szám alatt.

A magyarhoni földtani társúlatnak 1871. évi május hó 10-én tartott gyűlésében tett közleménye szerint Hantken Miksa a m. kir. földtani intézet igazgatójának, Esztergom-megyében Nagy-Sáp közelében, az ottani Löss üledékben emberi csontmaradványokra bukkantak, a mely lelet egy egészen ép koponyából, koponya-töredékekből s más csontváz darabokból állott. Az érdemtelt igazgató úr közlése szerint oly viszonyok között, melyek meggyőződése szerint kétségkívülivé teszik a csontok diluviális korszakát. A bécsi antropológiai társulat, közleményének I. kötetében, 224 lapon oly megjegyzéssel regisztrálta a közleményt, hogy a nevezetes lelet közelebbi részleteit nagy feszültséggel várják.

A feszült érdekeltség teljes jogosultságával várta mindenki a leletet közelebből ismerhetni; mert hazánk területén tudtommal ez az első eset, a hol a diluviál korszak emberi maradványával találkozunk. Különösen vártam én a baráthegyi barlang leleteinek érdekéből is. Luschan Félix bécsi orvosnövendék, a bécsi antropológiai társulat 1872. évi közleményeinek II. k. 301—306. lapján csakugyan közölte is a lelet körülményeire vonatkozó felvilágosítását Hantken Miksa intézeti igazgató úrnak; mely szerint a nagy-sápi koponyát a fentemlitett igazgató úr saját kezeivel emelte ki, a négy és fél öl mély Lössből 5—6 lábnyi mélységben, s a legpontosabb vizsgálat után kiderült, miszerint semmi oly jelenség nem tapasztaltatott, miből következtethetni lehetne, hogy a talált csontok nem egykorúak a Lössel. Ezek folytán későbbben a jelentést, a helyszínére kiküldött bizottság a többi között dr. Szabó József egyetemi tanár úr is constatólta s kétségenkívül helyezte: hogy a kiásott csontok, a Lössel, melyben feküdtek egykorúak; s ugyanezen typicus Lössben igen sok helyütt találtak már mammuth csontokat. Luschan Felix orvosnövendék úgy a Hantken Miksa igazgató, mint dr. Szabó József egyetemi tanár úrnak a helyszínén constatólalt állításából levont következtetést tagadásba hozza, ha nem is positiv de negativ indokokkal, a mennyire hivatkozik az eddigi koponya leletek typicus hosszúságára s helyt nem enged a nagy-sápi koponyának a diluviál korszakban addig, míg a koponya gömbölyded alakjának a diluviál korszakbani megengedhetőségét akár spekulatív uton, akár pedig számosabb leletek bizonyítani nem fogják, s mert egyáltalán a nagy-sápi koponya üregének köbtartalma alig látszik kisebbnek, mint az a jelen élők koponyájában előfordúl. Az 1873-ik évi antropológiai közlemények III. és IV. kettős füzetének 102-ik lapján dr. Woldrich J. tanár hivatkozva Luschan megjegyzéseire a nagy-sápi koponyával

foglalkozik, s visszautasítja Luschan orvosnövendék azon nézetét, mely szerint, a koponya gömbölydedsége kizárja a diluviál lehetőséget; de a koponya kifejlődöttségére vonatkozólag helyben hagyja annak nézetét, s még inkább támogatja azt a koponya orthognath jellegével, s a felhozott jelenségek indokából kétségesnek tartja annak diluvialis eredetét; mert azt gondolja, hogy jóhírnevű tudósaink a Löss korát, melyben a koponya találtatott fel nem ismerték, vagy abban csalódtak.

Az eltérő nézetek ezen érdekes, de különös modorban tartott menete még inkább emelvé a lelet fontosságát, s annak kifejlődését fokozott várakozása kíséri, különösen a magyar tudós közönségnek, azon érintkezési pontnál fogva, mely miatt két veterán szakemberünk kétségtelen megfigyelése a bécsi urak által oly különösen támadtatik meg. Nem tudom, ha vajjon köztisztelőben álló intézeti igazgatónk és dr. Szabó József egyetemi tanár úr tudomásulvéve pozitív véleményüknek kétségbe vételét, azt megegyeztetik, vagy megegyeztetik-e? de szabad legyen ez alkalommal, bár tudom, hogy a fentisztelt urak sem az én csekély személyem védelmére, sem szűkkörű tanulmányaimra nem szorúltak, sem a védelemmel meg nem bíztak, — igénytelen nézetemet az ellenvetés egy némely pontjára néhány rövid szóval elmondani.

Luschan Felix orvosnövendék azt mondja a többi között, hogy a nagy-sápi koponya a brachycephalok fajához tartozván, üregének köbtartalma nem jelentékenyül kisebb a jelenleg élők ürtartalmának átlagos átmérőjénél, s a szemöldív csont, arcus superciliaris sem nagyobb mint egy erős termetű ember koponyáján. Ezen megjegyzésekből vonja le következtetéseit, melyek által a koponya diluviál korát kétségbe vonni igazolva látja, más részt azonban hallgatással mellőzi a leletkörülményeit, s nem gyanúskodik a Löss diluvialis korára a hol az említett koponya találtatott, ezzel tehát beigazolja a sértetlen talaj valóságát; fentebbi állításaival pedig tagadásba veszi a jelentésben kimondott véleményét szaktudósainknak, Már ez magában véve ellentét, s csak egymást kiegészítve nyomhat a latban oly körülmények között, melyek fentebbi állításainak alaposságát megengedhetnék. Luschan úr nézete szerint a diluvialis lelet critériuma a dolychcephalia és a szemöldív csontoknak igen erős, feltűnő kifejlődése, hogy hova sorolandók ezen jelleg nélküli diluviál leletű koponyák, mikhez már kétség nem fér s azokat ha megengedi tekintélyesebb antropológok batározták meg: azt talán csak ő tudja. Egyébiránt hivatkozásai a neander-völgyi és brüxi koponyára annál gyengébb érvelés minél inkább több oly esetet állíthatni szembe a most említett két koponyával, mely először kétségbe veszi a neander koponya igényeit a legrégebbi korra, s másodszor megdönthetik a dolychcephalia régiségi elsőbbségét a brachycephalok eddig ismert leletei, de minden esetre legalább kortársakul elfekhetnek egymás mellett a diluviumban.

Luschan úr ezen nézetére dr. Woldrich J. tanár úr is megjegyezte már a hivatott közleményében: hogy a nagy-sápi koponya jelleges gömbölyűsége korának meghatározására tekintetbe nem jöhet, de igen is annak prognath külleme és köbtartalma.

Igen könnyen megfogható okoknál képzelhető dr. Woldrich tanár úrnak ama szelid modora, midőn ilyszerű száraz megjegyzéssel utasítja vissza Luschan úr nézetét, nem bocsátkozván a dolych- és brachycephalok korkülönbségének bővebb fejtegetésébe honfirtása ellenében. Nem hiúság, nem viszketegségből, nem is a doctrinair szerep állásából, csak igen szerény tanulmányozásom szempontjából legyen megengedve dr. Woldrich igen tisztelt tanár úr száraz megjegyzését néhány adattal megvilágosítani. Számosabb lelet áll már a tanulmányozás rendelkezésére, miből a hosszú és gömbölyű fejűek fajának kora,

vagy inkább korkülönbsége bonczkés alá vehető. Leletek, melyekhez immár kétség nem fér, épen a kutatók megbízhatása, mint a lelet tárgyak feletti nézetek pragmatikus helyességére vonatkozólag; s az eredmények bebizonyították, hogy a brachycephalok — ha ez Luschan úr szerint is a mit megengedek — a fejlettség előbbre haladott fokát jelzi, épen úgy kortársai ama catastrophának, mely a dolychcephalokat érte, mert hasonló leletek, hasonló körülményei nem engedik azt többé kétségbe vonni. A többi között 1866. évben Eguisheim mellett talált koponyáról olvasom: »a koponya a hosszúfejúekhez látszik tartozni s . . . ezen a colmari muzeumban őrzött koponya az ember legrégibb maradványa« sat. A »látszik tartozni« kifejezésnek határozatlanságáról feltételezi a brachycephalia lehetőségét is, s ha bár valósággal sokkal rövidebb a neander-völgyi koponyánál, mégis korára nézve idősbnek igazoltatik ennél. Ez a fejlettség megfordított haladása lenne. 1863. évben az Arno-völgyben Olmó mellett talált koponyatöredék mammuti sat. csontokkal fedeztetvén fel, alakjára nézve az eguisheimihez soroztatik, s felőle olvasható: »az olmói koponya a negyedleges korszak legrégibb idejéből ered« pedig ennek homlok része ellenében az eguisheimival alig mutatja fel a szemöldív csont fejlettségét úgy mint a nagy-sápi is, szélesen kifejlett homloka 110 mm. A Szajna medenczájének alsó rétegeiben talált koponyák többé-kevésbbé hosszúfejúeket jellegeznek, de találtak olyakat is, melyeket a brachycephalokhoz lehet sorolni. Ezen fajvegyületet különösen a Szajna balpartján észlelték. 1868. évben Bertrand Eugén a Clichy-i kőbányában egy majdnem egész koponya boltozatot talált homok-agyag és gőrely kavics alatt, a melyről ez áll: »a koponya eléggé hosszúkás« tehát nem positiv dolychcephalus, pedig a lelet negyedkori. Reboux a Szajna medencze alsó negyedleges üledékében egy alsó állkapcsot talált, melyről némelyek állítják, hogy az brachycephalusé volt, mások ellenkező nézetben vannak. Ugyanezen kutató Clichy mellett egy koponyának több darabját derítette fel, csak 1.25 méterrel még mélyebben mint Bertrand, mely koponya már tisztán brachycephalus, pedig azt diluviális elemek fedték. Nem óhajtom a számos tények sorozatával úntatni a közönséget s a fentebbiek fonalán csak Quatrefages és Hamynak 1873. évben Párisban megjelent, s »Les cranes de Races Humaines« című munkájára utalok, melyben a harmadlagos emberi maradványok szórványos adataitól elnézve, a negyedleges alakulás legrégibb típusai között a kannstadi, eguisheimi, brüxi, neander-völgyi, denis-i, a staenqueraji, olmói és clichy-i csontokat találjuk. A negyedleges formáció második korszakába soroltatnak a grenellei, cro-magnon i, solutrée-i, engisi-i. engihonli, s más koponyák.

Különös, hogy az első sorozatban épen a brüxi koponya is szerepel, melynek negyedleges kora Luschan úr által dr. Woldrich tanár ellenében oly kihívó modorral tagadásba vétetik, s egyáltalán úgy a neander-völgyi mint a brüxi koponya tipikus mintául vétethetnek a dolychcephalok fajából, holott Luschan úr szerint ezen koponyák hosszúsága, a varrányok túltényészésének tulajdonítandó, s így ez abnormitás alkalmatlan a tipikus meghatározásra. A cromagnon-i koponyának pedig épen oly kevés prognath jelleme van, mint a nagy-sápinak, bár ha annak hosszúkás alakja a koponya hátsó részén nem közelíti meg a nagy-sápi gömbölyűdedségét. Quatrefages említett munkájában az első tehát régibb sorozatú koponyák között már is három fajt különböztet meg, melyek eltérő különbségeit a kifejlés különböző fokában találjuk, s e szerint ha a negyedleges alakulás legrégibb korszakában ily eltérő különbségek voltak, nem bírom belátni a nagy-sápi koponyának azokéhoz mért fejlettségi aránya miért zárná ki annak diluviál eredetét. Hiszen az üledékes harmadkor neogen idejének pliocen korától a diluviál korig terjedő

szakot positiv számokkal úgy hiszem kimondani nem lehet, s ha a korszakoknak egymásutáni régisége csak relativ határozható meg, hol van a lehetőség, mely a korszakok közötti, nem tudom hány százezer év idő közt tagadásba hozni bírni, hol van a lehetőség, mely a faj eltérések vagy a faj fejlődésre szükséges időt a dolycho- és brachycephaliának a legrégibb negyedleges alakulástól, annak a kevésbbé régi formációjáig beigazolni tudná, miszerint: azon időközben a dolychocephalia, brachycephaliává nem fejlődhetett volna ki, minek folytán csak természetes ha a prognathismus is jellegi különbözőséget nyert az orthognathismus által, a mi ismét a koponya köbtartalma növekvésének feltételeit szabja meg. Távol áll tőlem azonban azt mondani akarni, hogy a brachycephalok régibb korbeliek a dolychocephaloknál, épenséggel nem, mert ha a fajkeletkezésnek mintegy természetes következménye a fokozatos fejlődés a fajkiválás által; akkor: az állati fejlődés hátramaradt testi viszonya, különösen pedig a koponya arányoké közelebb áll az ember eredetének történelmében a hosszúfejúek fajához, mint a gömbölyűekéhez, s állításaim csak oda irányozvák, miszerint a brachycephalia jelentősége a negyedleges korszakban az eddigi leletek nyomán igazolható.

Egyébkint míg ez irányban az egyéni meggyőződés és nézet nem függ a tényekből levont logikai következtetésektől, míg a tudósvilág nézetkülönbsége annyifelé oszlik, ép úgy követhető Quatrefagesnek a tények logikáján alapuló nézete, mint a hogy Luschan úr elmélete ez idő szerint döntő fontossággal fel nem ruházható; s csekély nézetem szerint a nagy-sápi koponyának diluviál korát a szaktudósaink által megvizsgált hely körülményeinél fogva kétségbe vonni nem lehet.

Mindezek után hátra van még a Liptó vármegyei Liszkófalva határában fekvő baráthegyi barlang megismertetése, melyek tárgyait dr. Henszlmann Imre egyetemi tanár úrnak felszólítására de a helyszíre miatt csak részben állítottam ki, és azon érdekeltég, melylyel azokat Desort tanár úr szemlélgette, az említett tudós urak felszólítására közölni meg is ígértem, bár némileg — őszintén bevallva — nemigen szívesen teszem, mert ebbeli készültségem még igen csekély, s tanulmányaim vajmi szerények! azonban adott szavamat beváltandó avval tovább késni nem akarok.

* * *

1871-ik évi augusztus hó 2-kán hozták nekem hírül, hogy Krcsméry Károly Rózsahegy városának volt polgármestere a Baráthegyben egy barlangra bukkant, mely ott a vidéken ismeretlen volt. A puszta hírt bár kétkedve, de mégis belső örömmel fogadtam, s a mint annak valódisága előttem bebizonyult, várva-vártam az időt, mely rendelkezésemre állott, hogy annak belsőjét megvizsgálhassam. Ezt tenni annál inkább óhajtottam, mert dr. Wankel által felkutatott morvaországi barlangleletek már is sarkaltak, a liptói barlangokat időközönként megvizsgálni; ehhez járult még tudomásom több itteni és csontleletekről, miknek azonban én már csak hírét hallottam. A többi között 20—25 év előtt találtak a deménfalvi völgyben mammuth fogat a hírneves barlang közelében, Csernova mellett egy régen kiszáradt patak medrében, Szentivánnak most már egy ismeretlen helyén szintén mammuth fogat, mi meg 1860. évben néhai Potthornyay Miklós birtokában volt, de most már a boldogútnak igen tisztelt özvegye reá nem akadhat. Az említett év augusztus 14-én Neudek Gyula, ki véletlenül meglátogatott, tervemet meghallván, hozzám szegődött, s kirándúltunk északára Rózsahegyre. Az előleges intézkedéseket megtevéen, a

szükséges szerekkel ellátva, más nap korán reggel hat munkással s Kracsmery Károly a barlang felfedezőjével, ki abban már tíz ízben volt s a meneteket jól ismeri, útnak indultunk. Út közben még hozzánk szegődött az ottani róm. kath. segédlelkész Misik István és Joob Mihály kincstári alügyész.

Mielőtt a lelet leírásához fognék, bővebb tájékozás végett a következőket fel-
említeni szükségesnek vélem úgy a barlang történetére, mint megyénk geológiai viszonyaira nézve.

A baráthegyi barlang már régebb idő óta ismeretes, mert ennek nyomát Bél Mátyásnak »Notitia regni Hungariae« című könyvében 1736. évből lelem, a hol a többi között Liskova alatt említi: „itt egy kikutathatatlan barlang van, mely a Baráthegybe nyúl.“ A negyvenes években Carolo Passini nevű olasz, kinek atyja Giuseppe Passini már régebben megtelepedvén Rózsahegyen, ott, mint kéményseprő elhalt, özvegye fiával Olasz-
honba tért több honfitársa kíséretében, ezen a vidéken járt kelt, a nép hite szerint kincset keresett a hegyekben. Említett Passini Károly Rózsahegyen meghalt, s egy kéziratot leltek hagyatékában, minek nyomán Kracsmery Károly 1844-ik évben volt először a baráthegyi barlang előcsarnokában, de látván a továbbjutás nehézségeit, többé nem is kísérelte meg előbbre haladni; s én tizenkilencz éve mióta Liptóban lakom cs. kugyan nem halottam azt egyszer is említeni.

Ennyit a barlang történetéről.

A liptói medencze orographiailag a Vazsecz és Csorba közötti vízválasztékkal a Hochwald által el van határolva. Ezen medenczét körülveszi kelettől észak felé a magas Tátra, északról nyugatnak a Fáttra és nyugattól délnek keletfelé az alsó Tátra. Nem feladatam ez alkalommal a megye geológiai viszonyait tüzetesen tárgyalni, szorítkozom csupán azon részre, a mely a Baráthegy környékében van, s a lelet korszakának meghatározására némileg szükségesnek látszik előttem. A Baráthegytől északkeleti irányban emelkedik ki, a Chots 5093 lábnyi magas kupolájával, melynek hatalmas neocom-márga rétegeit óriás dolomit tömeg fedi, s habár a régebbi jura rétegek imitt-amott, helyenként fel is tűnnek jobbra-balra beékelve magukat, a hatalmas neocom üledékek fedele alatt elvesznek, s a Chots neocom margája elterjed észak, kelet és délnyugat felé. A Fáttra hegység kristályos magva, aránylag a mész kőzetek nagy terjedelméhez jelentéktelen, mert az csak a lubochnai völgy középső részét foglalja el, a hol granit található. Délnyugoti irányban Rózsahegy felé a jurassi aptichen meszet hatalmas terjedelmű márga üledékek, Neocom márga fedi; ezen márgán magasan emelkedik minden irányban az egyedül álló Sidor-hegynek dolomit tömege. Déli irányban a Makovicza-hegy lábánál a vörös homokkő széles menetére akadunk; mely a Cservena Magurától keletfelé egészen a Lazístye-völgyig ér. Itt és a Luzsnától húzódó homokkő egyesülvén, a gránit, gneis, csillám, pala és agyagpala észlelhető. Az Alsó-Tátra többi nem említett helyein a sötét dolomit-féle mész, és neocom dolomitja uralkodik. Keletfelé az Alsó-Tátra kristályos magva, gneiss, s a nagy tömegben előforduló vörös homokkő dolomittal fedeztetik.

A kösseni rétegeknek azon helyzete a melynél fogva a vörös fekünek vörös homokkővén közvetlenül felhalmozva vannak, a kösseni rétegek ülepedése előtt közvetlenül jelentékeny háborításnak kellett beállnia; a miért is feltehető, hogy annak következtében az oly soká szárazon fekvő része az akkori föld felszínének, újlag a tenger hullámainak martaléka lett.

A liptói medenczének tölteléke eocen, s a medencze déli keretének egész hosszá-

ban Rózsahegytől Szentivánig a nummulit mészkő található; északkelet felé Dovallótól Hradeken át Hybbe és Vichodnáig, Vázsecztől Sunyava felé márga mész van ott hol a nummulit mészkőnek az idősb hegységen feküdni kellene. A nummulit mészkövet márga, pala és homokkő fedi, dombos felszín képezvén, s ez a földművelésre használtatik.

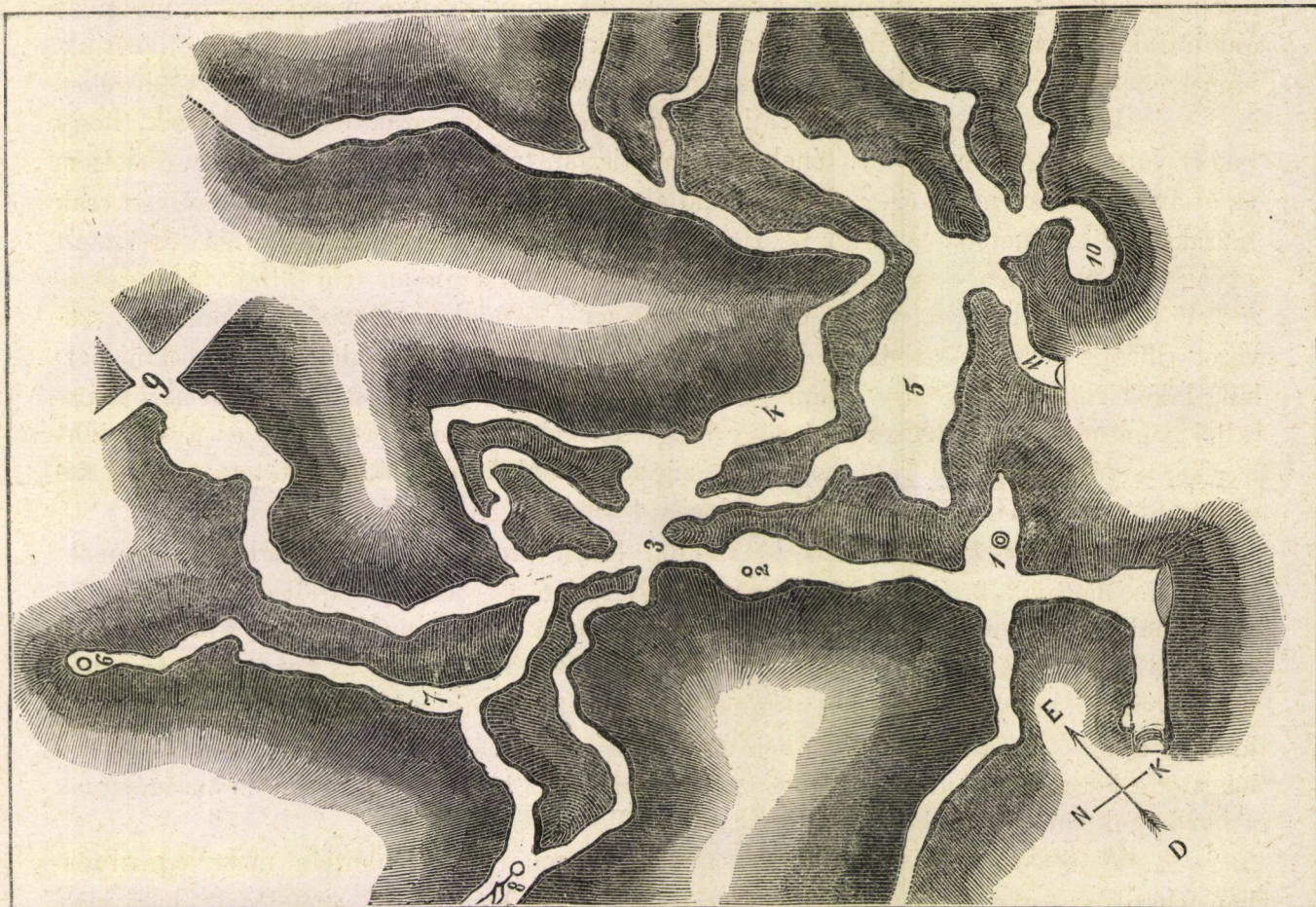
Az eocen képleteket tömegszerű görely üledékek borítják, a melyek a medence egész síkterét Hradektól Vázseczig s innét északfelé a magas Tátráig befödik, s a régibb kőzetek csak a patakoknál kerülnek felszínre. Ezen granit görelynek eredete kétségtelenül a magas kárpátokban van. A kokavai fensíkről tekintve ezen görely ülepedést azonnal felismerhető lejtős fekvése délnek, mely délnyugot felé lejtő síktér képez. Hasonló görely üledékek borítják a megye nyugoti részét Rózsahegy Liskova körül, s lejjebb a völgy lapályát. Valjon mind ezen üledékek egy édesvízi medenczében rakodtak-e le? s minő korbeliek azok, az még földtanilag eddigelé tudtommal meghatározva nincsen.

Ezek az igenis röviden felemlített földtani viszonyok, melyek a baráthegyi barlang közelebb vagy távolabbi területét környezik.

A Baráthegy — Czinár Monasterologiaja szerint valaha a templariusok kolostora volt ott — Rózsahegy, Szent-Márton, Liskova, Likauka és Thurik között álló neocom dolomit, a mely a chots-hegy hatalmas dolomitjának mintegy folytatólagos előfoka. Annak déli oldala alatt közvetlenül fut a Vág vize, Liskofalvától egy puska lövésre Rózsahegytől egy jó negyedórányi távolságban. A barlang nyílása az azt környező szántóföldek felszíne felett körül-belől hat ölnyi magas, délfelé egymás mellett két bejárat, s keleti irányban néhány öl távolságra ott, hol az észak felé tartó menet első fordulása nyugotnak irányul van a harmadik nyílás.

Említett napon korán reggel indultam nevezett társaimmal a barlang színhelyére, s már öt órakor a barlangszádához érven, vezetőnk tájékozottságára bízunk magunkat, s a barlang belsejébe hatoltunk. Társaim segédkezése mellett a delejtű és mérszalog alkalmazásával sikerült némileg a menet fordulatok irányát s a főcsarnok méret irányait meghatározni, s ezek alapján elkészíteni a mellékelt első rajzot, mi a barlang alaprajzát tünteti föl. Ki kell azonban jelentenem, hogy az a hű felvétel igényeire egyáltalán számot nem tarthat.

A bemenet nyílása öt láb széles az alján, magassága 7' 6", a folyosó irányai a legközelebb fordulóig hasonlóak. Az előcsarnok imposáns félkör alakú helyiséget tüntet fel, melynek hossza 6° 3', szélessége 4°, magassága 8° 6'. Idáig a talaj fekvése vízszintes. Az előcsarnok a főmenet északi irányában keskenyül és szelid emelkedéssel ér az oldalak főfalához, a hol egyszerre a további menet keresztfal által záratik el, s csak ha egy kissé felnézünk, látjuk egy ölnyi magasságban az üreg sötét száját, melyen keresztül a barlang mélyébe juthatni. A magunkkal hozott rövid lajtorját a nyílásnak támasztva, azon felmászunk s a tátongó nyíláson behatottunk a főfolyosó menetébe. Ha már most az ember ezen jelzett nyílásba ér, a talaj fekvése hirtelen lejtőssé válik, s harmincz-negyven ölnyi hosszban az folytonosan esik, úgy hogy az 1-ső számmal jelölt elágazás legalább öt lábbal alája esik a hegy aljában elsiető Vág vize medrének. Hova tovább érve a talaj fekvése vízszintessé lesz, s a 3-ik számmal jelzett helyen a menetek négy felé ágazván, legdühösebb rombolás irtóztató látképe lep meg bennünket; itt ismét merész emelkedéssel fut a felszín tovább, mint egy katlant képezve odáig, hol azt a 4-ik számú és annak hasonló irányú csarnoka 5. számmal jelölve szintén emelkedik, s végződéseinél majdnem egyenlő felszínnel bír a bejárat. Ki már különben is szokva van a barlangok legében fáklya-

1. A barlangnak alapterve.

fény kísértetes világánál csodálni a természet romboló erejének hatalmát, borzadalmas meglepetésben részesül a nagyszerű vadon eme végtelennek látszó föld alatti üregében. A falaknak nedves, itt-ott vékony mészkéreggel bevont fölülete csillámló viszfényben terjeszti el a fáklya perczegő lángját; a félhomályban csodálkozva álló fáklyás beletekintve a beláthatlan menetek sötétben tátongó üregébe; egyenlőtlen időközökben hallja a néma csendben a le-lecsöppenő nedvességnek gyenge neszt. Sok helyütt össze-vissza hánytvetett óriás kőtömegek hevernek egymáson, el-eltorlaszolván a csarnokok szélességeit, az óriás szikla darabok zöldes, régiségét csillámló mészkéreg fedi, mire a legnagyobb vigyázattal kell lépni, nehogy lecsúszva róla arcra bukják a kíváncsi látogató. Ott, hol a folyosók menetei szélesednek azoknak magassága is aránylag növekedik, kivéve az első számmal jelzett helyet, hol a menet magassága alig két öl. Domszerű boltozatnak látszó folytatása az oldalfalaknak, a harmadik, negyedik és ötödik szám helyén 10, 12, 14 ölnyi magas s bámulatra gerjeszti a látogatót; de alig halad néhány ölnyire szűk repedéssé törpül az egésznek nagyszerűsége, s néhány ölnyi távolságra négykézláb csúszva, a legtöbb helyütt meggörnyedve s lekuporodva mehetni előre. Ez az eset áll elő különösen ott, hol a főfolyosó három egyenlő irányú elágazódása kezdődik. A második számú tér tetejének majdnem központján egy, négy lábnyi átmérőjű nyílás nyilik felfelé, mely körülbelül 15 ölnyi magasságig hat, s lehetőleg talán a jelen főfolyosó felett egy második menet labirintban végződik. A barlang talaja igen sok helyütt televényfölddel van borítva, két, három lábnyi vastagságban is, a mely a mészkövekben s az abban levő repedéseken átszivárogván, azt nyirkossá teszi. Stalaktit és stalagmitoknak igen csekély és jelentéktelen

nyomait láthatni, s csak néhány vonalnyiak, a vékony átlátszó mészkéreg azonban az oldalfalakon gyakran észlelhető, s ha a talaj sík felületeitől a televényföldet elhárítjuk, igen kemény szilárd tömötséggű mészsugorék (travertin) fődi be az alatta levő üledéket.

Ezen barlang a régen lezajlott korszakok minden szakában úgy látszik, hogy lakott volt, mert az ember ottlétének nyomait tisztán tapasztalhatni benne. Így észleltem az átlátszó vékony mészkéreg alatt az oldalfalakon a füst és korom jeleit, mi nyilván csak tűzrakásból eredhetett; a talaj felszínén elszórt kezdetleges mívű égetetlen, és égetett agyag cserepeket nagy számmal szedhetünk, a melyeken azonban sem fölírás, sem czífrázat elő nem fordul, s az ügyetlen egyenlőtlen kezelés, az ujjak meglátszó benyomása visszavezet a bronz-korszak barbár idejére, midőn még a korong ismeretlen volt az ottani barlang lakók előtt, kivéve egy szennyes szürkészínű 0.115 m. magas és 0.09 átmérőjű parallel vonásokkal ellátott, és alsó négy szögletén kidudorodott törött fülű és nyakú korsócskát, s vázaszerű egy fülű pontozott, zig-zug vonalakkal ellátott fekete agyagból készített edényt, az »Offizieller Kunstcataloge« 43. lapján harmadik és 9-ik szám alatt.

A főcsarnok harmadik elágazásánál balra irányuló s 7. számmal ellátott menet végső záródásának falában, mintegy öt lábnyi magasságban a talajtól egy félkör alakú másfél láb mély, s másfél láb széles fülkeszerű, emberi kézzel csinált kivájás van a mészkő nemigen kemény tömegébe. A fülke odalfalai és felsőrész is füstös és kormos, itt faszenet, egy eltörött vékony falu, korongon készült fazekat találtunk, minek alakja majdnem megközelíti a most használatban levőket. Ez valószínűleg már a 9—10. századba esik, s emlékeztet a keresztyén cultus üldözött szakára, midőn az isteni tiszteletnek biztonságát csak a barlangok sötét üregeiben találhatták fel az illetők.

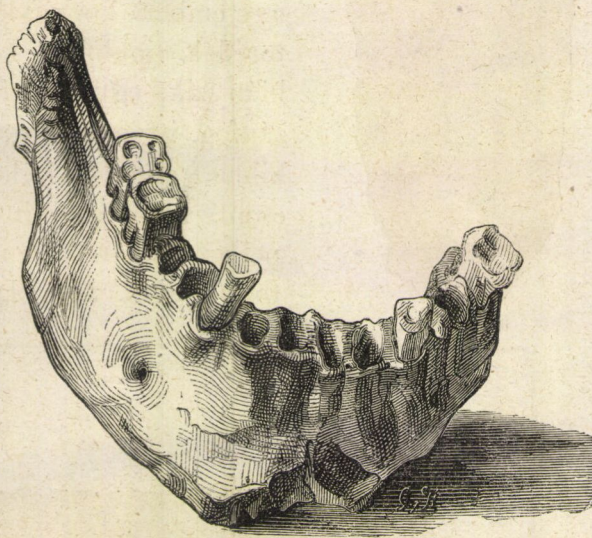
A főcsarnok második elágazásának 8. számmal jelzett pontján, mely legmélyebben fekszik az összes menetekben, kristály-tiszta forrás bugyog ki, s igen jó ízű, iható vizet szolgáltat, de mert ott a menetnek igen csekély magassága van, tovább haladni nem lehet; kivéve a hatodik számú fülkét, hátsó falat és a főnyílással majdnem egy vonalban fekvő 10. számú helyet, hol a folyosó záródással végződik a 11. számmal jelzett helyen nyílás van, itt azonban a szikla meredeksége, és a nyílás magassága végett bejutni nem lehet. A főcsarnok nyugotészaki végén a 9. ponton egy beláthatlan mélységű, két öl széles szakadás tátong, mi jobbra-balra és egyenes irányban tovább terjed, mi azonban a kellő gerendákkal ellátva nem valánk, s továbbhatolnunk lehetetlen volt. A főcsarnok hosszúsága a keleti nyílástól egészen a 9. számú pontig háromszáz ölnyre tehető, az összes menetek hosszúsága az 1400 folyó ölet megközelíti.

A most leirtaknak kellő megfigyelése után kipihenve, hozzáfogtunk a talaj feltöréséhez a kettővel jelzett helyen, s elhárítván a nyirkos televényföldet, alatta még puha nedves mészkéregre bukkantunk; tovább haladva a diluviál görely és kavics között akadunk egy lapos síma palakó félkör alakú eszközre, minek egykori használatát annak fénye s némileg elkoptatott éle bizonyítja. Ugyanezen rétegben ettől nem messze egy fűevőnek jobb oldali állkapocs töredékét, hátulsó három foggal emeltük ki.

Ezentúl a barlang szirt alapjához érvén, felhagytunk a további kutatással.

Az első elágazás jobb oldali részében az 1. számmal jelölt helyen a menet mindinkább alacsonyúl, úgy, hogy az néhány öl távolságra végképen összefoly a barlang aljával. A most említett helyen egy több mázsányi súlyú tömör szikla darab fekszik, elhárítván körülötte a másfél láb vastag nyirkos földet, kőkeménységű mészsugorék travertin talajra akadtunk. Bárha tízen voltunk, a szikla elhengerítésével megbirkózni kép-

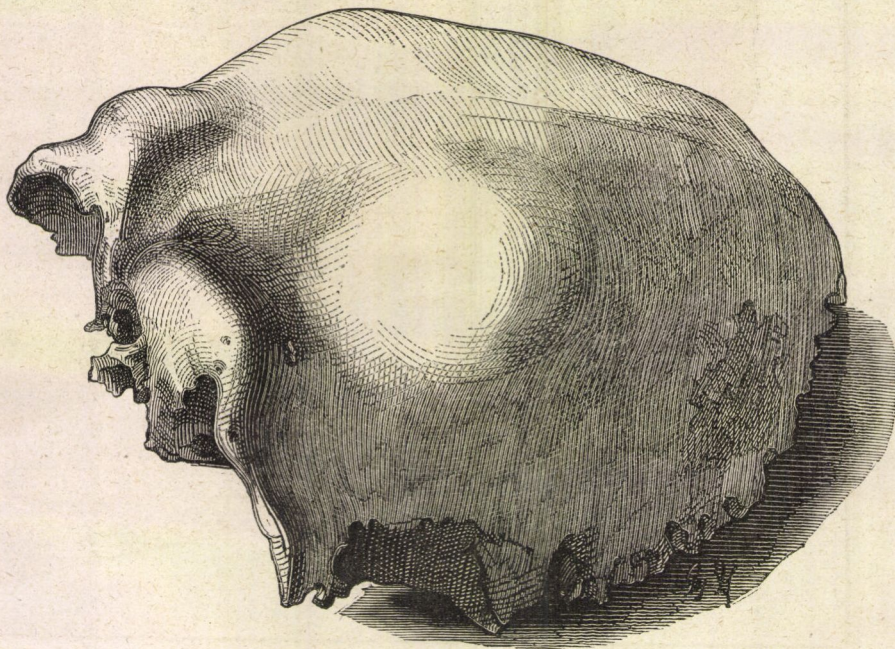
telenek valánk, pedig a talaj lejtős felszínén azt tovább hengeríteni könnyűnek látszott. A megghiúsult küzködés után a sziklától a főcsarnok felé másfél ölnyi hosszúságban s öt lábnyi szélességben elhordottuk a másfél láb vastag televény földet serös csákányok kezelése mellett égő fáklyák és gyertyák világánál feltörtük a 0.020 vastagságú márványkemény travertint, mi szikrákat hányva darabokban hullott szét. Ezen réteg alatt nagy darabokból álló, a hömpölygés által kerekded vagy gömbölyűvé vált köveket és kavicsot szemlélünk, miket csak is víz hordhatott oda, mert anyaguk épen olyan, mint az innét öt órányi távolságra keletfelé fekvő hradeki ártérnek granit golyói és tömbjei, tehát egészen idegen a barlang neocóm mészkőzetétől, megüledett iszapfölddel a kőnek közeiben, ezen réteg vastagsága 4' 7"-nyire terjed; tovább folytatván munkánkat, sárgás homokra bukkantunk mi másfél lábnyi vastagsággal bírt; ezen kavicsos homokréteg közepe felé találta Joob Mihály társam a 2. szám alatti állkapocs töredékét. A szóltan öröm meglepetése, mi egész valómat elönté, leirhatlan. A kihányt földet és rétegeket újra a legfigyelmesebben átvizsgáltuk s a kiemelt kavicsos homok között egy csigolyacsontot vettünk észre. Ismét folytattuk a munkát, Ismét két lábnyi távolságban hasonló szintjén feküdt egy mammuth fog töredék, mellette a 3. számú kőeszköz s két darab kovakő forgács, a rétegnek a főcsarnok felőli részét lehordván, ugyanazonszintjében hevert 4. szám alatti koponya homlokcsont, az 5. számú kőtárgy és egy mammuth fog. A csontok fekvése össze-visszahányt volt, így

2. Az állkapocs.

3. Kőbalta.

4. Homlokcsont.

akadtunk cseréptöredék mellett egy ép és egy felhasított emberi szárcsontra, oldalbordára, csigolyára mintegy öt négyszeg lábnyi téren. Leásva a kavicsos homokot a barlang szikla

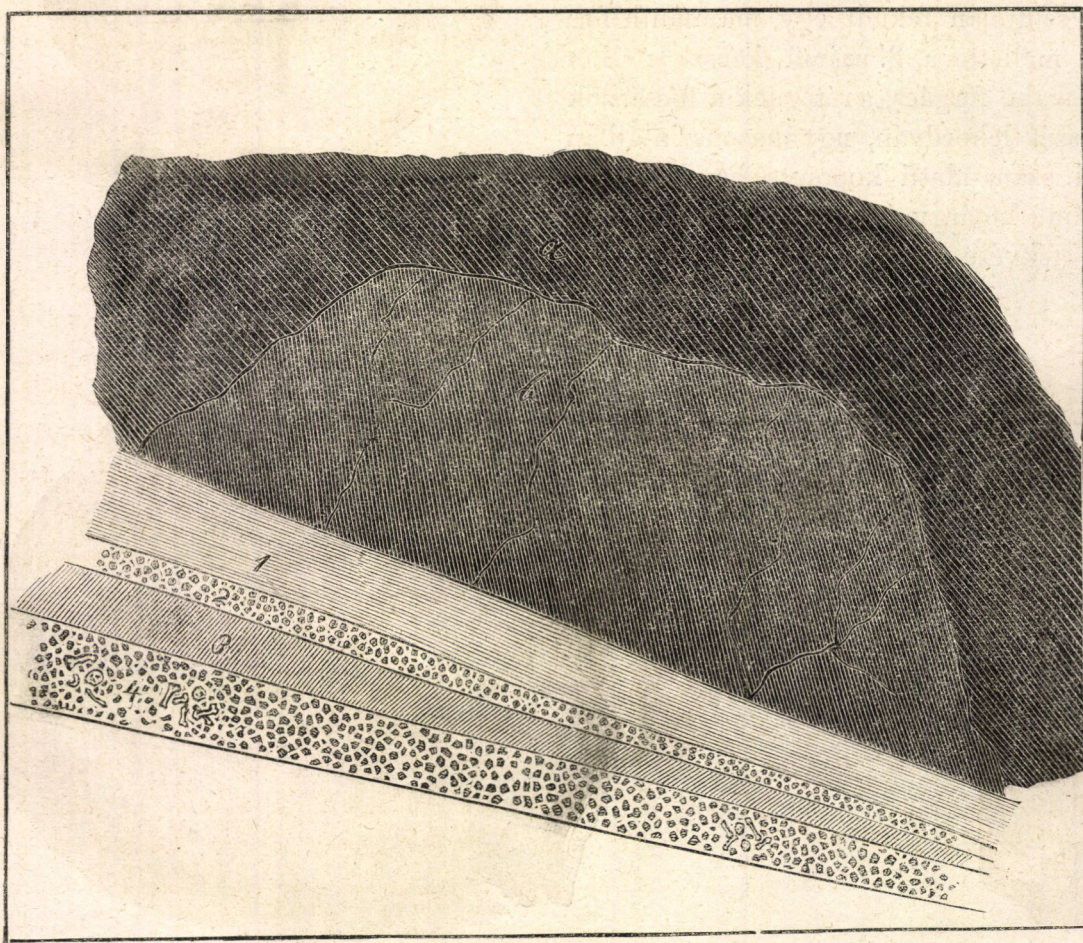

4. Kőbalta.

talajához értünk, s a további kutatással, estve, midőn már többi tarsaim jóval előbb eltávoztak nyolcz órakor felhagytam s haza tértem.

A barlang kutatási pontját a 6. szám alatti átmetszet mutatja a rétegek megjelölésével *).

Tekintetbe véve a közlöttek után a barlang talajának lejtős felszínét, mi a felkutatott ponton a Vág medrének szintája alá esik, s a feltört rétegek nyolcz lábnyi vastagságú összegét, akkor a lelet felszíne a Baráthegey alatt folyó Vág vizének szintája alá legalább is kilencz lábnyira esik; oly jelentékeny mélység, mit a lelet geológiai viszonya még fontosabbá tesz. A leletnek tárgyai következők: egy emberi koponya homlokesontja, halantéksont; alsó állkapocs töredék, jobbfelől két hátulsó zápfoggal, a harmadik, negyedik hiányzik, egy szemfog, metsző fogak hiányzanak; baloldali egy zápfog, itt már törött az állkapocs, két orsócsont, két oldalborda, kilencz csigolya különböző nagyságban; egy ép, egy törött lábszárcsont, két szárcsonttöredék fejecsesel, egy nagyobb egy kisebb válperecz, felkarcsont, mind embertől eredők. Három darab mammuth fog töredék, négy kovakő eszköz, két kovakő darab, kés alakú kő-

6. A barlang keresztmetszéne. (Querschnitt.)

*) a) Boltozat, b) oldalfalak. 1. Televényföld, 2. mészsugorék = travertin, 3. diluviál görelykövek, gömbök, 4. sárga kavicsos homok (lelethely).

tárgy, egy darab fekete agyagú, s egy darab gyúrott agyagból készült átlukasztott nehezék, s végre öt darab agyag cseréptöredék.

Alig néhány hétre a lelet felderítése után megtudtam, hogy vezetőnk Krcsméry Károly neki esett a barlangnak és sok helyütt feltúrva, temérdek csontot talált és kőeszközt. Valjon mi történt velük annak nyomába nem jöhettem, találkozáskor vele később, annyit kisütöttem: hogy elhányták a Vágba, s csak egy állkapocs van nála, mit ide is ígért, de más, politikai irányban törekvő szelleme mai napig is meggátolá azt birtokomba vethetni.

Kisértjük meg immár a lelet tárgyai, s az azokat környező viszonyokból levonható következtetéseket összefűzni, s a mennyire gyöngye erőm engedi, csekély tanulmányaim alapján egy egészszerű olvasztani.

A harmadlagos geologiai fogalom szerinti alakulás alatt a száraz föld térfogata újlag növekedni kezdett. Ezen korszakot rövid idővel megelőzőleg emelkedett ki a harc, az érc és havas hegység, s hovatovább az idő rovására öregebb-öregebb lett a föld, annál inkább közeledünk a mai állapothoz, s ennek a kezdetére esik a legtöbb európai hegységnek emelkedése, mint a Pyrenéák, az Alpok, Appenninek, a Kárpátok és a Balkán-hegysége, miknek képződése a harmadlagos korszak utólja felé tökéletesen bevégeződik. A harmadlagos képződés csendes menetét annak vége felé, eddigelé egy eléggé meg nem magyarázott esemény zavarta meg, melynek okai mai napig is még bővebb magyarázatot igényelnek. A geologiai képződés ezen csendes menetének physikai megzavarása, a liptói medenczében is észlelhető, a mint azt már feljebb is megemlítém, miután a kösseni rétegek, a vörös fekének vörös homokkőve felett közvetlenül halmozódtak fel, s az akkor már szárazon fekvő liptói medenczét, a víznek hullámai ismét elborították. Valószínű — ha előbb lassú behatás által nem — hogy akkor keletkeztek a hegységek üregei és barlangmenetei; mert a mai elmélet folytán azok a víz hatása alatt vájattak ki, mert a hasadások, repedések közeibe a víz behatolván, romboló munkáját szénsav tartalma nagyban elősegíté, minthogy a szénsav a vízben feloldatván, igen elősegíté a víznek romboló erejét a kőzetekre; s ez annál is inkább sikeresebb a hol különösen puhább anyagú kőzetbe történik, mint a mész, márga, dolomit stb. melyek különben is kevésbé állhatván ellen a lég- és hő sugarak befolyásának, számos repedéseket, szakadásokat mutatnak fel, számosabbakat mint az a kristály magvas kőzet hegységekben előfordul. Ezen elmélet azonban nem zárhatja ki a keményebb és kristályos állagú hegységek üregeinek hasonló útoni alakulását. Ennek érdekes példáját nyújtja a liptói Prószék-völgye. Ezen völgy hegyének északi lábánál az eocen menilitek állagában egy tölcser alakú mélyedésben — Szvorecz név alatt ismeretes — öszpontosul a vidék folyóvize, s az egész prószeki-völgy szárazon maradván, a fent összegyűlt víz lent egyszerre ismét kifakad s ott görelykövekkel teríti be a tért. Itt tehát a víz az eocen Menilitek állagát vájja keresztül, s abban üregmeneteket képez.

Liptó megyének s központi Kárpátoktól az egész hosszvölgy mentében elterülő keskeny lapálynak dűlőkeny fekvése délnyugot felé, kellő magyarázatát adja azon ténykörülmenynek, hogy itt az árhömpöly keletől nyugotnak történhetett, mi annál inkább valószínű, mert a vízfordalékos üledékek, mentől inkább megközelítjük Rózsahegy tájékán azon pontot a hol a hosszvölgy nyugoti iránya hirtelen nyugot-délnek fordul, annál vastagabb állagot képeznek; s a Hybba kokavai fensík eocén képződését alig, néhol pedig éppen nem fedik az árhömpöly forduléka, s e szerint a Hradek Rózsahegy közötti lapály felszíne az áramlatok alatt jelentékenyen lejtősebb volt mint ma, bárha most az alig három

mértföldnyi távolságon a felszín különbözet 566 bécsi lábra rúg, mert Hradek felszine 1970' Rózsahegyé 1404 bécsi lábat tesz.

A baráthegyi barlang főcsarnokának kelet-nyugoti iránya két nyílásának keleti fekvése, s annak a jelen felszín feletti nyolcz ölnyi magassága valószínűvé teszi annak az árhömpölyök alatti keletkezését, s az ott halmazban előforduló granitgömbök és kövek súrlás, gördülés alatt nyert síma felületükkel, hogy a diluvium árhömpölyvével jutottak oda, kétségbe vonni alig lehet. Egyébiránt ezen barlang alakulási fejlődésére más romboló erők is közreműködtek, mert a víz egyenlő hatásának következményeképen fel nem tehető a menetek magassági arányainak jelentékeny különbözősége. Ezen eltérések feltehetőleg egy előbbi korszak catastrophájának romboló műve. A baráthegyi barlangnak fő és elágazási mellék folyosói helyenként oly magasak, hogy 10—12, sőt több helyen 16 ölnyiek is, holott ellenkezőleg a menetek legnagyobb része igen alacsony, alig négy lábnyi magas, s itt mindenütt széles boltozat alakú s felülete síma, mintha az köszörűvel lenne kiegyengetve. Ezen menetek bizonyára a víz hatásának eredményei, azon árhullámszerű, mely nem felülről, de nem is alúlról, hanem vízszintes irányban kelettől nyugot felé kezdte működését. Ha már most tekintjük a sokkal tágabb menetek magasságát, ezeknek felülete szögletes, egyenetlen, kiálló sziklafalakból áll, melynek teteje teli, olykor igen hatalmas repedésekkel és szakadásokkal, s a boltozat fala nem a félkört megközelítő ív alak, de inkább felfelé keskenyülvén, a szélességi arány a goth ívezet csúcsos alakját nyeri. Ezen felülkülönbséget a víz árák romboló erejének tulajdonítani nem lehet. Van még a természet folytonosan nyilvánuló romboló erejének két tényezője, minek a szilárd tömb vagy anyag ellentállani időfolytán nem bír: ez a tengerhullám ütéseinek ereje, s a föld belső tömegéből sugárilag kiható rengés pusztítása, mely az eredetileg fekvő kőzetrétegek fekvését erőszakos hatalmával megváltoztatja, mi a talaj emelkedés és süllyedés alatt feltárva előtűnik immár nem titok. Épen ezért mind ott, hol a közbeneső körülményeknek megfelelőleg a hegyek rétegei többé-kevésbé hajlott vagy törött irányban fekszenek barlangokra akadhatni. Bizonyítja ezen nézet helyességét a Baráthegyen fenforgó viszonyok körülménye. A continens emelkedésének szakában a lezajlott vízárak szintén szárazon hagyván a liptói medenczét — összehasonlítván a kassai nagy medenczével csak öbölt — a lazább tömörségű mészkőzet a lég befolyása alatt a nap hevének hatása közben annál inkább repedezni és szakadozni kezdett, a víz és a légköri csapadék ezen romboló munkát elősegítvén, beállott a megrázkódás catastrophája, mely az emelkedés és süllyedésben nyilvánuló rengés által a benne vajútt vízszintes menetek előnyével a romboló hatásnak ellentállani képtelen volt, s az összeomlott, a meglazult szikladarabok leváltak az ez által támadt bázisok a rétegeknek befelé dőlényes fekvése alatt az omlás által új érintkezési széleket nyertek a tömeg kőzetében. Csak innét és így magyarázhatom ki azon nagyszerű kődarabok jelenlétét a barlang folyosóiban, miután azoknak igen nagy része a barlang keskeny nyílásain be nem férnek, s e szerint az áramlatok hömpölygő rohama oda nem vihetette. Hogy ezen barlang a diluviumot megelőzőleg alakult, annak bizonyítékát vélem azon körülményben fellelhetni, hogy a barlang lejtős felszínének még legmélyebb pontján is, hol annak falából vagy boltozatáról a nagy tömegű nummulit mészkövek le váltak, diluvialis hordalékkövekkel és kavicssal elvegyülten hevernek, holott ellenkező esetben, ha a mészkövek oly tömegbeni elválása később keletkezik, ott bizonyára a felszínén a diluvium hordalékának nyomait észlelnünk nem lehetne.

Mindezek után könnyű és kellő magyarázatát találjuk ama fontos jelenségnek

is, hogy itt a nummulit és dolomit mészkőzet tömegének menetei között granit tömböket és mintegy simított golyókat találunk. A diluviál korszak rengeteg pusztításának áramló hullámzata a Kárpátok anyaköveit sem kímélte meg, s elszakította azt a tömeg állagából, s a mint már feljebb is érintém, az árhömpölynek keletől nyugot felé tartó iránya magával sodorta a kisebb-nagyobb szirt darabokat, melyek a gurulás és a víz erejének hatása alatt majdnem gömbölyűvé alakultak, sima felületet nyertek, mint azt mai nap is tapasztalhatni, hol az áramlatok hordalékai megüledtek. Bátran következtethetni tehát, hogy a baráthegyi barlang granit tömbjei, kavics és sárgás homokja a diluvium hordalékának ott megfeneklett maradványa. A beözönlött víz, vajjon merre találta ismét kifolyását, vagy csak lassanként leszivárgott a barlang talajába, szétpárologva, mily idő alatt hagyta szárazon a barlangot, azt meghatározni mai napig nem tudom, mert a menetek végét vagy hátsó lehető nyílásaikat a már felhozott akadályok miatt felfedeznem nem sikerült. Feltehető azonban, hogy az odatódult víz elpárologása vagy kifolyása oly régen történhetett, hogy azt csak ezredévekkel lehetne relativ meghatározni; mert az kétséget nem szenvedhet, miszerint a barlang oldalfalaiból és boltozatáról leszivárgó, lecsepegő nedvesség a barlang talaján csak akkor kezdhette meg mésztartalmának tömegesülési processzusát, midőn az már a víztől menten szárazon feküdt, s hogy az ekképen tömegült mésszugarék travertin, mely a lelet helyét fedte 0.020-nyire vastagodhatott, s márványkeményé válhatott, csakis a víz lefolyása után történhetett, s az nem egy ezredévet vehetett igénybe, miből ismét igen természetesen következik a travertin korának relativ régisége a mi mind annál fiatalabb a mit rétegének szemfedője alá takart.

A mennyiben kétségtelen a travertin sértetlen állapota arra következett diluviális görely és kavicsréteg az ez alatt helyezkedett sárgás apró kavicsos homok, úgy kétségbe vonhatlanul kifejtethető ebből az észszerű következtetés, hogy az ezen kavicsos homokban talált emberi csontok és kézmű maradványok, az ezekkel keverten ott hevert és régen kihalt ősemlősök csontjaival egykorú, illetőleg pedig a diluviális korszak fossil maradványai.

Ámde nézzük immár a lelet tárgyak régiségének egyenkénti critériumát is, feltevén, hogy a tisztelt közönség ha már eddig kísérni sziveskedett, a még hátralevő rövidebb útról vissza nem térend.

A 4-ik szám alatti ember koponyának homlokesontja os frontale; felette sajnos, hogy a koponya többi töredékeit — kivéve a halántékesontot és az állkapocs egy töredék darabját öt foggal — feltalálni nem lehetett, mert így a faj meghatározására alkalmatlan; bár a csontrészek arány méreteiből hozzávetőleges következtetést vonni szabad és lehet.

Ezen homlokesontok állapota feltűnőleg elüt a többi ott talált csontokétól, s épsége semmiképen sem közelíti meg a többi nek viszonyait, s mintegy kétkedve fordul e tőle az ember, ha valjon lehetséges-e ily különböző állapot viszonyai között, hogy az egykorú, a többi ott kiemelt ősemlősök és kézművek maradványaival? Erre azonban a felemlített lelet körülmények is válaszolnak, megnyugtatónak hasonló leletek azonossága, és végre a következő elmélet alapossága.

Semmikép sem tehető fel, hogy mindazon csontok, melyek a barlangokban találtak, az ott lakott, tanyázott emberektől vagy állatoktól erednének; sőt az ott legközelebb csatangoltakétól sem, hanem azoknak egy jó nagy részét a diluviális áramlatok hömpölygő rohama, meszi távol vidékről sodorta magával, míg azok a barlangok üregeiben megtorlódván, leüledtek. Ép oly kevésbé lehet feltenni, hogy mindazon állatok és

emberek, melyeknek csontjai a barlangokban felhalmozódtak a diluvium hullámaiban lelétek volna sírjukat, hiszen azok a létharczában, a klimatikus viszonyok változása alatt, úgy mint ma is, már előbb befejezván a földi pályafutást, a feloszlás sötét országában alak és anyag változás által más szerves élet létföltételévé váltak; vagy sírjaikban pihenték ki a létharczának viszontagságos fáradozásait, míg a helyenkénti áramlatok hullámzó elemei fel nem dúlták azokat, magukkal söpörték s a barlangok üregeiben végre is lerakták. Innen magyarázható a barlangok csontmaradványainak különböző állapota. Némelyik annyira puha, korhadt, hogy már a lég érintkezésében elmálik, elporhanyúl, némelyik pedig oly ép, oly kemény, mintha csak rövid idő előtt tért volna az enyészet ölébe. Kétségtelen a mondottakból, hogy a barlangokba jutott csontok már akkor az elmállás különböző fokán állottak, a miért a jelen esetben is feltehető, hogy az említett homlokcsont egykori tulajdonosa nem lakta a barlangot, vagy élve találta, vagy máshonnan vitte oda, a miért is elmállási szaka még sokkal fiatalabb lehetett a többi ott talált csontokénál, s ezért különbözik ennek állapota a többiektől, a miért is hiszem, hogy nem tartozik az ott felfedezett váz részeihez.

Ezen koponyacsontnak feltűnően vastag az állaga, a varrányoknál 0.010 vastagságú. A szemöldívcsontróppant mérvű kifejlődése a neander-völgyi koponyára emlékeztet, s annak szélességében a befelé hajlott homlokcsatornának vad kinézetű árkát, a kifejlés igen alacsony fokát tünteti föl. Ha tekintetbe vesszük a szemgödörnek irányát — a jelen töredékdarabnál csak ez adhatja a fő és kellő irányt — majdnem kétségbe esik az ember azt egykorú társának tulajdonítani, mert összehasonlítva az a jelenlegi koponyák szemgödörének irányával, a koponyán szükségképpen oly állást kellett vennie, hogy a szemgolyók vízirányosan foghatták fel a világosság behatását s akkor az majdnem vízszintesen feküdt, s a homlok végképpen elveszett, mint ezt a 11. és 12. számú rajz elötünteti. De ha, feltéve hogy ez némileg mégis felfelé rézsút helyezkedett a koponyába, oly rögtön hátracsapott, és annyira prognath arcza volt tulajdonosának, hogy a koponya állatias hosszú kifejlődése rendkívüli fajalkatot képezett, mit meghatározni magamat feljogosítottak nem érzem.

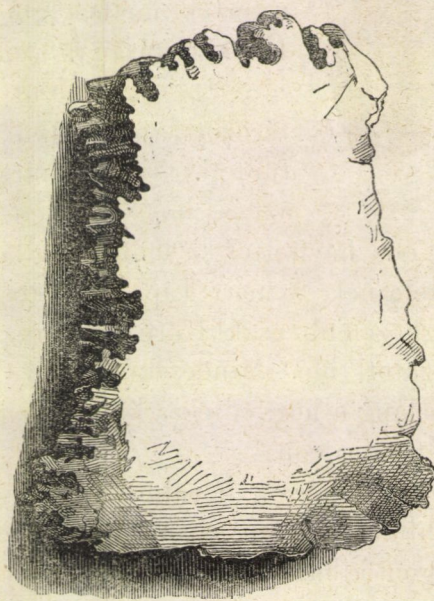
Hogy a jelen csontdarab a koponya arczrészének felső csontja, azt a szemgödörök tanúsítják, továbbá, hogy az függőleges helyet nem foglalhatott a koponya előrészen, bizonyítja a szemgödörök iránya, mert ez esetben a szemgolyók egyenes iránya a mellkasra esik, a mi képtelenséggel határos, s végre a varrányok fekvése is az ellenkezőt bizonyítja. Én különben csekély nézetem szerint, a mikrocephalok troglodit fajához sorozom, a fejlődés ama primitív fokából, mely a neander-völgyinek messze mögötte áll, a mi a hírneves schweiczi tanár Desort figyelmét is magával ragadta.

A 2. szám alatti rajz elötünteti az állkapocs töredéket, melynek bal oldali felhajló ága egészen hiányzik, s a jobb oldalnak felsőrésze le volt törve. A fogak rendének sora szerint jobb felől két hátulsó zápfog, a harmadik és negyedik hiányzik, következik az ötödik szemfog, négy metszőfog hiányzik, erre jön a bal oldali szemfog s végre egy zápfog lévén, összesen huszonnyolcz fogat tüntet fel. A fogak elhelyezkedése a fogtokokban függőleges. Az állcsont alakulási viszonya rendkívül abnormis, sőt majdnem mondható, hogy az állképződésnek igen csekély nyoma észlelhető, s ebben bár nem hátrahajló némileg megközelíti a Lesse bal partján a Trou de la Naulette barlangban talált állkapocsot. Még a most említettnek csontvastagsága 0.015, s a második zápfog irányában 0.016, s az

áll magassága ugyanott 0.022; a baráthegyinek csontvastagsága 0.012, a jobb oldali fog irányában 0.014, s közepén az állcsont magassága a fogtokokig 0.035.

Az állkapocs ezen rendkívüli arányai oly szembeszökően feltűnők, hogy csak a meglevő öt fog kényszerít azt embernek, nem pedig állatnak tulajdonítani, s ha a Trou de la Naulett-i állkapocs leletének hasonló körülménye, a mennyiben az is a barlang kőkeményiségű stalagmit rétege alatt találtatott mammuth fogtöredékkel együtt; bizonyosságul szolgál ezen leletre nézve, miszerint kortársa volt a negyedleges korszak ősemlőseinek, de egyébként is a sárga kavicsos homok, mi a fogtokokban látszik, kétségtelenné teszi annak egykorú létezését.

A 7. számú rajz emberi halantékcsontról, os parietale, állapota roszabb mint a koponyacsonttá, azonban ez a gyengébb álladéknál fogva csak rendes jelenség, s ahhoz tartozónak látszik lenni. A lábszárcsont tetemes vastagságához képest igen rövidnek mondható; bár ezt gyermek lábszárnak állítani nem lehet; nem pedig a csont kifejlődése, és a fejecsek nagyobb mérvű arányai tekintetéből. Ennek hossza 0.260, oly arány mint egy jelenkori 10 éves gyermeknek lábszárcsontja legalább is 0.050 felül halad. Ezen felette fontos körülmény még inkább megerősít azon hitemben, hogy a baráthegyi csontok a microcephalok troglodit fajából valók. Ugy ezen, mint a csigolya, válperecz, felső karcsontról sat. a lelet helyéni sárgás kavicsos homoknak impregnációjával és színével bírnak.

7. Halantékcsontról.

Hogy ezen barlang, eltekintve attól miszerint a csontokat az árhömpölyök rakhatták le behelyezkedési helyükre, a negyedleges korszakban lakott volt, tanúsítják az ugyanott a csontokkal keverten lelt agyag edénytöredékek, és emberi kéz által készült kovakő szerszámok. Az egyes vörösre égetett s igen durva nagy kavics darabokkal vegyített agyagtöredéket, melynek vastagsága 0.035 m. m.; azt ezen rendkívüli vastagsága miatt edényül használnak egyáltalán nem gondolhatom, nem először égetett voltánál fogva — bárha a Nyuls deltájában 70 lábnyi mélységben égetett cseréptöredéket találtak is, s másodszor, mert az edény alakítását annak vastagsága feltételezni nem engedi, de inkább lehetett az a barlang padmalyának azon része, a hol az ember tüzet rakott, s az ott lévő homok és kavics darabokkal vörösre sült úgy a mint ott feküdt. Ezt annál valószínűbbnek gondolom, mert ugyanazon a helyen a diluviális homok alján, tehát közvetlen a barlang anyakőzetén észleltem egy jó nagy teriméjű, s valószínűleg a barlang boltjáról vált s oda hullt sötét Neocom mészkő darabot, melynek felülete meglehetősen síma, alja azonban az elvált érintkezési résznek szögleteit tünteti fel, s az tűzpadul használtatott, mert az égés némi jelei észrevehetők rajta.

Egy harmadik cseréptöredék fekete égetetlen agyagból készülve inkább feltételezi edénnyé lett alakítását, mit annak domborodása is igazolni látszik, vastagsága 0.022, szabad kézben alakítva, a czifrázat legkisebb nyoma nélkül.

A kovakő eszközök primitív állapota miatt például a 3. és 5. sz. a. alig látszik annak használati célját elárulni, csak a rajta észrevehető ütések által eszközölt egyenet-

8. Késpenge.

9. Vésű.

10. Tőr.

lenségek mutatják, hogy az mégis alakítva van, ellenben a 8. számú késpenge alakját tisztán tünteti elő, míg a 9. számú rajz a vésű esetlen formájára figyelmeztet. Mind ezen tárgyak az ütés bélyegét mutatván, azokon a simításnak semmi nyoma sem vehető észre: mi által a kőtárgyaknak emberi használatára nézve a fejlődés legrégibb korszakába utal. Az itt talált két paritty a támadó fegyver jellegét viseli, anyaga azonban az egyiknek homokkő, a másiké kemény quartz, e tárgyak különben bárha ugyan ott feküdtek a hol a többiek, lehet, hogy sima felületüket az áramlattól gurulásban nyerték, mialatt gömbölyűvé, s mintegy csiszolttá váltak, miután az emberi kéz alakításának azokon semmi nyoma nem észlelhető.

Ezenkívül még két darab tűzkő hevert ott az ütés jeleivel, de határozott alak nélkül mint egyikét 10. szám alatti rajz előtűnteti. Eme kőtárgyak anyagoknál fogva meghatározzák azt is, hogy azok a barlangnak nem anyakőzetéből valók, de oda bevitettek, a leütések világos jelei, emberi kéz általi alakítást feltételeznek, s mert Liptó megyében a tűzkő sehol elő nem fordul, s ide legközelebb csak Kőrmöczbánya tájékán található, valószínűleg onnét hozatott ide. Mindezeknél fogva kimondható: miszerint a baráthegyi barlang a negyedleges korszakban, az emberi tevékenységnek színhelye és tanuja volt.

Azon körülmény, melynél fogva a leásott réteg hasonló szintáján a többi csontokkal keverten három darab mammuth fogtöredék találtatott, világosan kiderül, hogy a régen kihalt ősemlősök kortársai voltak a baráthegyi barlang lakóinak. Ha valjon ezen mammuth maradványok eredetileg ott feküdtek-e? vagy azokat az árhömpöly vitte és rakta le, most még meghatározni nem lehet; mert ha eredetileg ott találta a catastropha, akkor a váz többi részeit is meg kellett volna lelnünk, bár ha lehet, hogy további kísérleteim bővebb felvilágosítást adandnak, de egyelőre kétkedem benne. mert egyik mammuth fog bárha ez is zápfog, a másiktól korra nézve igen eltérő különbséget tanúsít. Hogy pedig az, vadak tanyája lett volna, az eddigi körülmények arra fel nem jogosítanak. Lehet egyébiránt az is, ha tekintetbe vesszük, a többi ott talált emberi csonttöredékek állapotát, melyek nagyobb részt összetöredezve, sőt egy emberi lábszárcsont felhasítva van, hogy az a lét küzdelmében a vadállat martaléka lett, s azt a barlangban felemésztette; s különben is az emberi csontmaradékok ottani lelete úgy korra, mint számra nézve legalább két vagy lehetőleg három vázhoz tartozik, s egy igen rövid lábszárcsont és vállperecz, azt hinném csak gyermeké lehetett.

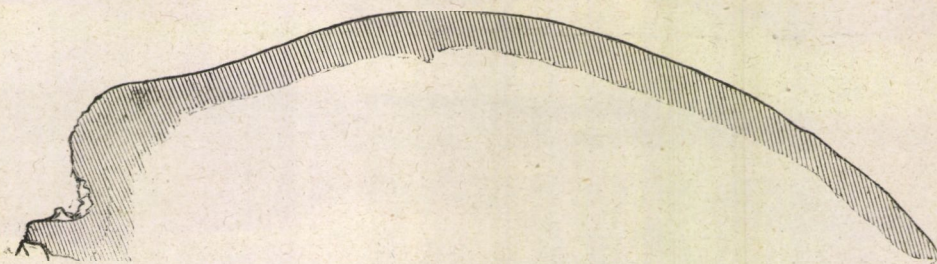
Mind ezen elősorolt tények, a lelet körülményeinek kellő megfigyelése mellett kétségkívülé tesz, miszerint a baráthegyi barlangnak emberi és állati csontjai együttesen tanúi voltak ama catastrophanak, mely a negyedleges korszak élőlényeit a helyenkénti áramlatok hullám sírjába temette.

Majláth Béla.

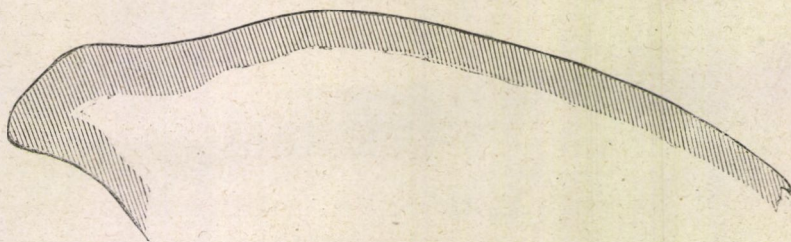
Szerkesztői toldalék.

Mailáth Béla úr által ismertetett homlokcsont leírásához a következőket csatoljuk:

A homlokcsontról egy fűszöntvény készült, mely közepén a homlokvarrány mentében (Fig. 11.) valamint egyenközűleg a szemgödör közepén (Fig. 12.) keresztül fűrésztetett.

11. Szelvény.

12. Szelvény.

Összehasonlítván ezen szelvényt a (Congrès internat. d'Anthropologie etc. a Bruxelles 90. Tábl.) neanderthali, eguisheimi és gibraltári (Forbes Quarry) koponyacsontok profiljével, kitűnt, hogy az itt leirt homlokcsont leginkább hasonlít az eguisheimi koponyához, melynél a glabella alatt és fent lévő részek alig látszanak duzzadtabbaknak, ugyanígy, hogy a két példány rajza egymásra tétetvén, egymást csaknem fedék.

A glabella feletti részeknek ily fedése még feltűnőbb a gibraltári koponyával való összehasonlításnál, más részről azonban ez utóbbinál az alsó részek emelkedettebbek mint az itt ismertetett koponyánál.

A homlokcsont legnagyobb szélessége 0.120 m. Feltűnő különösen a csontnak vastagsága a korona varrány közepében, mely 0.010 m., sőt a halanték táján 0.006 m. vastagságot mutat.

A homlokdombok igen emelkedettek, a homlokvarránynak nyoma sem látszik, s a szemöldívek oly módon vannak kifejlődve, hogy az élőknek fölötte vad kinézésűnek kellett lenni.¹

A homlokcsont belső felülete csekély mélyedést mutat, részint ez, részint a koponyaürnek alapja — mely kezdetétől azonnal, a homlokcsontéhoz emelkedik — az agy melső karéjának felvételére igen csekély tért nyújthatott; a homlok taraj szintén kevésbé van kifejlődve, valamint az adények felvételére szolgáló barázdák is alig vannak megjelölve s csekély mélységgel bírnak. A homloköböl bal oldali része 0,020 m. mély, míg a jobb oldali része majdnem egészen csontgyurmával kitöltve fordul elő.

A homlokcsont súlya 147^{69}_{100} gramm, — mely feltűnő súly a csontfal rendkívüli vastagságának tulajdonítandó.

Más feltehető kérdésekre nézve választ nyújt részint mind a két profil, részint pedig a homlokcsontnak kisebb méretekben eszközölt hű rajza. — Vegytanilag a csontállomány meg nem vizsgáltatott.

A 2., 4. és 7. rajz alatt látható csontok a földtani társulatnak április 8-án tartott ülésében be voltak mutatva, mely alkalommal a társulat azon határozatot hozta, hogy a baráthegyi barlangban a kutatásokat folytatni fogja.